

Globalbegrensning

Rettsvirkninger ved opprettelse av globalbegrensningsfond

Kandidatnummer: 546

Leveringsfrist: 25.11.2013

Antall ord: 17463

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Om emnevalget og dets aktualitet	1
1.2	Presisering av problemstilling	2
1.3	Rettskildebildet.....	3
1.4	Konvensjonenes historiske bakgrunn	5
1.5	Avgrensning av denne fremstilling.....	6
2	INNFØRING I BEGRENSNINGSREGLENE	8
2.1	Om retten til ansvarsbegrensning	8
2.2	Ansvarsgrensene	10
2.3	Fremgangsmåten ved opprettelse av fond	11
2.4	Vilkårene for opprettelse av begrensningssond - § 177.....	12
3	RETTSVIRKNINGER PÅ DE ULIKE STADIENE I ERSTATNINGSOPPGJØRET	15
3.1	Om begrepet rettsvirkninger	15
3.2	Om de forskjellige rettslige stegene i et fondsoppgjør – forholdet til alminnelige prosessregler	16
3.3	Forholdet til det særskilte søksmål	18
3.4	Rettsvirkninger ved opprettelse av globalbegrensningssond	21
3.4.1	Beskyttelse av rederens formue - § 178	21
3.4.2	Litispensensvirkninger av fondsopprettelse, sjøloven § 177 tredje ledd	30
3.5	Spesielle rettsvirkninger av en dom i et begrensningssøksmål	35
3.5.1	Preklusjon av etteranmeldte krav - § 238.....	35
3.5.2	Utvidet rettskraft - § 245	38

4	INTERNASJONALE LITISPENDENS- OG RETTSKRAFTSPØRSMÅL VED BRÜSSELFORORDNINGEN OG LUGANOKONVENSJONEN.....	40
4.1	Problematikken rundt <i>forum shopping</i>	40
4.2	Brüsselforordningen og Luganokonvensjonen	42
4.2.1	Litispensensspørsmål	43
4.2.2	Rettskraftspørsmål.....	45
4.2.3	Forholdet mellom Luganokonvensjonen og sjøloven	47
4.3	Uno-saken	49
4.4	Mærsk-saken.....	52
4.4.1	Højesterets behandling av Mærsk-saken.....	54
4.4.2	EF-domstolens avgjørelse	56
4.4.3	Højesterets endelige avgjørelse.....	58
4.5	ECE-saken	59
4.6	Oppsummering	63
5	VEIEN VIDERE	66
6	LITTERATURLISTE	70

1 Innledning

1.1 Om emnevalget og dets aktualitet

Skipsfart er en risikopreget virksomhet. Et skip har som regel store verdier «på en kjøp». Dette innebærer en risiko for at store verdier går tapt dersom skipet havarerer eller synker etter en ulykke. I tillegg til at selve skipet har en verdi i seg selv, kan det frakte verdifull last eller passasjerer. I mange tilfeller medfører skipsforlis også skade på det maritime miljøet ved ulykkesstedet, og andre installasjoner i nærheten. Skipsfarten i seg selv innebærer derfor en betydelig økonomisk risiko for rederiene og andre som berøres av sjøfarten.¹

Som en følge av slike risiki har det historisk sett vært tillatt at erstatningsansvaret for den enkelte ulykkeshendelse begrenses til et bestemt beløp. Mange kapitler i den norske sjøloven² bygger på internasjonale konvensjoner som knesetter slike begrensingsregler. Siden disse konvensjonene har blitt inkorporert i sjøloven har de dermed fått direkte betydning for norske rettssubjekter.

Etter den norske sjøloven kan en erstatningsansvarlig opprette et *globalbegrensingsfond* etter en skipsulykke, hvor de skadelidte skal konkurrere om en fastsatt totalerstatning. Fondet skal også binde utenlandske kreditorer. Intensjonen med systemet er at rederens ansvar begrenses effektivt på tvers av landegrensene, samtidig som man oppnår en rettsenhet for de partene som tar del i erstatningsoppgjøret.

Nevnte rettsenhet har i praksis imidlertid ikke vist seg å være konsistent. Siden Stortinget jevnlig ratifiserer nye traktater og inkorporerer internasjonal rett, gjør dette at rettsstilstanden utvikles hurtig. På sjørettens område er derfor reglene stadig i utvikling.

¹ Se for eksempel ND 2009 s. 217 *Rocknes* hvor kravene fra assurandørene beløp seg til over 500 millioner kroner.

² Lov om sjøfarten (sjøloven) av 1994.

Siden rettsutviklingen ikke nødvendigvis er like hurtig i andre stater, vokser reglene fra hverandre og blir ulike mellom landene.

Når nye rettsregler inkorporeres i norsk rett, er det også en risiko for at de nye reglene strider mot eldre eksisterende rett på samme område. I noen tilfeller vil de nye reglene fortrenge de eldre, slik at den rettsstilstanden som tidligere eksisterte, raskt blir endret. Som oppgaven vil illustrere, har dette skjedd på noen områder innenfor sjøretten.

Når reglene er ulike fra land til land, er partene avhengige av at de prosesshandlinger de foretar seg, får virkninger for de øvrige motpartene i skadeoppgjøret. For eksempel er det essensielt for en ansvarlige reder at han kan innrette seg i tillit til de rettsvirkninger som oppstår ved opprettelsen av et globalbegrensningsfond. På samme måte er det viktig for kreditorene å ha oversikt over hvilke rettsvirkninger som oppstår, slik at de vet i hvilken grad de er bundet av rederens handlinger. Denne oppgaven tar sikte på å gi en fremstilling av de rettsvirkninger som kan tenkes å oppstå både nasjonalt og internasjonalt i et skadeoppgjør på sjørettens område.

1.2 Presisering av problemstilling

For å fastslå i hvilken grad en part blir bundet av en prosesshandling, er det nødvendig å undersøke hvilke *rettsvirkninger* som følger av handlingen. Både sjøloven og de internasjonale konvensjonene inneholder regler som medfører slike rettsvirkninger. I tillegg til at prosesshandlinger kan medføre rettsvirkninger, vil også de avgjørelser som domstolene fatter, oppnå rettsvirkninger. Endelig er det regler om litispendens, som fungerer som et prosesshinder der rettskraftig dom ikke ennå er avsagt.

Fokus for fremstillingen blir etter dette i hvilken grad en ansvarlig reder kan innrette seg i tillit til at de prosesshandlinger han foretar seg, får *rettsvirkninger* i forhold til sine kreditorer. Der slike virkninger oppstår, begrenses kreditors handlingsrom effektivt. Kjernen i problemstillingen er de rettsvirkningene som oppstår ved opprettelsen av globalbegrensningsfondet. Både nasjonale og internasjonale regler på sjørettens område

medfører at fondsopprettelse får en del særegne rettsvirkninger. Det er derfor særlig aktuelt å kartlegge hvordan akkurat disse binder kreditorene.

Forutsetningen i den videre fremstillingen er at de problemstillingene som omtales, prøves for en norsk domstol. Som en følge av sjørettens internasjonale karakter vil imidlertid prosesshandlinger og avgjørelser avsagt i utlandet få rettsvirkninger også for en norsk domstol. Hvorvidt det er adgang for rettssubjektene til å foreta slike prosesshandlinger, vil bero på det fremmede lands rettsregler. Disse reglene kan vanskelig behandles i denne oppgaven.

1.3 Rettskildebildet

Denne fremstillingen tar sikte på å dekke gjeldende norsk rett på området. Dette tilsier at det først og fremst er norske rettskilder som er relevante ved drøftelsene av problemstillingene. Imidlertid er det ikke til å komme unna at sjøfarten er av internasjonal karakter. Siden et skip gjerne anløper flere land og har kontrakter knyttet til ytterligere flere land, har det internasjonale sjøfartssamfunnet forsøkt å harmonisere reglene i vesentlig grad. Dette er bl.a. gjort ved å vedta nær sagt identiske sjølover i de fire nordiske landene, samt ved å slutte seg til internasjonale konvensjoner.³

Sjøloven er den primære rettskilden for problematikken i denne fremstillingen. I første rekke er det dermed loven og dens forarbeider som er aktuelle å undersøke for å klarlegge spørsmål. Dette gjelder til tross for at sjølovens kapittel 9 er bygget på Londonkonvensjonen⁴ slik den ble endret ved tilleggsprotokollen⁵ av 1996. I Norge praktiseres en dualistisk rettstradisjon, hvilket innebærer at Stortinget må vedta en ny lov

³ Jf. Falkanger (2010) side 2.

⁴ Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims, London 19. November 1976.

⁵ Protocol of 1996 to amend the Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims of 19 November 1976, London 2 May 1996.

for at en konvensjon skal få virkning for norske rettssubjekter.⁶ Denne tradisjonen innebærer at det først og fremst er forarbeidene til vedtakelsesloven som tillegges vekt ved tolkningen av loven. Det er først hvor de norske rettskildene ikke gir svar, at det sees hen til selve konvensjonen og dens forarbeider.

Norsk rett presumeres⁷ imidlertid å være i harmoni med landets folkerettslige forpliktelser. Dette prinsipp praktiseres av norske domstoler ved løsningen av tvister. Prinsippet innebærer at domstolene ved tolkningen av den norske sjøloven vil strekke seg langt for å hindre at de norske rettsreglene bryter med konvensjonene de er et resultat av. I praksis vektlegges dermed konvensjonen og dens rettskilder dersom denne strider mot den norske løsning.

For å oppnå harmoni med folkeretten, sees det også hen til utenlandske rettsavgjørelser ved tvisteløsning knyttet til sjøloven. Delvis gjøres dette også for å oppnå rettsenhet mellom landene. Siden mange av de europeiske statene har ratifisert en av begrensningskonvensjonene, er en konsekvens av dette at reglene i mange av landene er like på flere områder. I praksis kan dermed domstolene benytte seg av utenlandsk for å finne gunstige løsninger ved behandlingen av saker.

For Norges vedkommende gjelder dette spesielt rettsavgjørelser fra Sverige, Danmark, og Finland. Siden sjøloven i de fire nordiske landene er tilnærmet identiske, vil avgjørelsene herfra være av spesiell relevans. Ettersom at landene har samarbeidet om like regler, er det hensiktsmessig at disse praktiseres likt. Det publiseres en fellesnordisk samling av rettspraksis, *Nordiske Domme i Sjøfartsanliggende (ND)*, som bidrar til å opprettholde den nordiske tradisjonen samtidig som det blir enklere for rettsanvenderne å finne frem til avgjørelsene.

⁶ Jf. Falkanger (2010) side 3 og 4.

⁷ Jf. Falkanger (2010) side 14.

1.4 Konvensjonenes historiske bakgrunn

Sjølovens kapittel 9, som er tema for denne fremstillingen, bygger som nevnt på Londonkonvensjonen av 1976 slik den er endret ved tilleggsprotokollen av 1996. Disse konvensjoner har en historisk bakgrunn et stykke tilbake i tid.

I 1924 ble den første Brüsselkonvensjonen⁸ utarbeidet, som etablerte det begrensede rederansvar. Frem til Brüsselkonvensjonen ble vedtatt, var rettstilstanden slik at erstatningsansvaret for en enkelt sjøulykke begrenset seg til lasten og skipet. Dersom skipet sank sammen med lasten, stod dermed kreditor uten dekning. Etter vedtakelsen av konvensjonen endret dette seg, ved at rederen nå også heftet med sine personlige formuesgoder på land. Brusselkonvensjonen ble inkorporert av et fåtall nasjoner, i Norge i 1929.⁹

Senere kom Brusselkonvensjonen av 1957¹⁰, som ble inkorporert av det norske Stortinget i 1964. Denne ble igjen etterfulgt av Londonkonvensjonen av 1976, som Norge inkorporerte i 1983. Endelig ble 1976-konvensjonen endret ved tilleggsprotokollen i 1996, som hovedsakelig endret erstatningsbeløpene og samtidig gjorde det enklere for det enkelte land å høyne beløpene når dette måtte være nødvendig. Siden har begrensningsbeløpene blitt endret i 2009¹¹ for norsk retts vedkommende.¹²

⁸ International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading ("Hague Rules"), and Protocol of Signature, Brussels 25. August 1924.

⁹ Jf. Falkanger (2010) side 165.

¹⁰ International Convention relating to the Limitation of the Liability of Owners of Sea-Going Ships, and Protocol of Signature, Brussels 10. Oktober 1957.

¹¹ Jf. Lov 12. juni 2009 nr. 37(endringslov).

¹² Jf. Falkanger (2010) side 165.

Felles for konvensjonene, er at de alle bygger på rederens rett til å begrense ansvaret til et fiksert beløp. Samtidig gis rederen retten til å opprette et begrensningsfond slik at erstatningskravene kanaliseres til domstolen hvor fondet er opprettet. Den største forskjellen mellom konvensjonene er alderen, som medfører at enkelte stater benytter begrensningsbeløp som for lengst burde ha vært inflasjonsjustert. Siden det per i dag er mange stater som er tilknyttet den eldre 1957-konvensjonen, innebærer dette en risiko for lavere erstatningsdekning i disse landene.

1.5 Avgrensning av denne fremstilling

Av plasshensyn kan selve retten til ansvarsbegrensning ikke behandles i dybden. Det er allikevel nødvendig å gi en oversiktlig fremstilling av reglene slik at leseren kan forstå helheten i systemet. En kortfattet beskrivelse av retten til ansvarsbegrensning er derfor tatt inn i kapittel 2, sammen med vilkårene for å opprette begrensningsfond.

Sjølovens kapittel 10 og 11 omhandler ansvar for bunkers-¹³ og oljesøl. Reglene i dette kapittelet tar også utgangspunkt i retten til ansvarsbegrensning og opprettelse av globalbegrensningsfond. Kapittelet bygger imidlertid på en egen konvensjon og fortjener dermed sin egen fremstilling. Reglene i kapittel 10 og 11 vil derfor ikke omtales. Allikevel skal det påpekes at mange av rettsvirkningene og prosessreglene er felles for de to typer fond, jf. sjøloven § 231.

Kapittel 12 inneholder etter dette, regler som er felles ved opprettelsen av de forskjellige fond etter henholdsvis kapittel 9, 10 og 11 og sjøloven. Mange av disse reglene fungerer som veiledning for domstolen når den skal opprette fondet. Disse reglene omtales kun i den grad de har betydning for fondets rettsvirkninger.

¹³ Drivstoff.

Endelig skal det påpekes at de alminnelige litispendens- og rettskraftreglene som følger av tvisteloven¹⁴ § 19-15, ikke vil bli underlagt særskilt behandling i denne fremstillingen.

Begrunnelsen for dette er først og fremst at sjøloven inneholder egne nasjonale regler om både rettskraft og litispendensvirkninger. Samtidig er det i medhold av Luganokonvensjonen at internasjonale rettsvirkninger oppstår. Fokus legges derfor på sjørettens egne regler om litispendens og rettskraft, som oppstår i medhold av sjøloven eller Luganokonvensjonen når begrensingsfond er opprettet.

¹⁴ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 2005.

2 Innføring i begrensningsreglene

2.1 Om retten til ansvarsbegrensning

Det alminnelige utgangspunktet i norsk rett er at en ansvarlig skadevolder skal dekke tapet han har forårsaket fullt ut.¹⁵ Dette utgangspunktet modifiseres imidlertid noe gjennom de ulovfestede reglene om adekvans. Etter disse er det kun de tap som er overskuelige for skadevolderen, det oppstår erstatningsplikt for. Regelen gjelder i alminnelighet uten hensyn til hvor omfattende skader som har oppstått – så lenge tapet er overskuelig, skal det normalt dekkes i sin helhet.

På sjørettens område har lovgiver valgt et litt annet system, ved at den ansvarlige skadevolder kan begrense tapet han har forårsaket innenfor en viss beløpsmessig ramme. Forskjellige konvensjoner inngått mellom statene har dannet grunnlaget for regler om slik ansvarsbegrensning. Et eksempel på at ansvarsbegrensning tillates, finnes i sjølovens kapittel 10. Her kanaliseres ansvaret for bunkers-¹⁶ eller oljesøl til den ansvarlige eier eller disponent¹⁷, som kun behøver å utbetale erstatning opp til et bestemt beløp. Disse reglene bygger på hhv. oljesøl- bunkers- og 1992-fondskonvensjonene¹⁸. Nok et eksempel på tilsvarende kanalisering og begrensning er HNS-konvensjonen som gjelder miljøskadelig forurensning – denne er ennå ikke ratifisert og tatt inn i sjøloven, men følger samme trend som de øvrige konvensjonene. Endelig er det regler som begrenser totalansvaret ved sjøulykker etter sjølovens kapittel 9, hvilket vil være fokus for denne fremstillingen.

At rett til begrensning eksisterer for mange av kravene i skipsfarten, begrunnes med at rederiene bør være beskyttet mot det såkalte katastrofeansvar – det vil si de helt

¹⁵ Jf. Lødrup (2011) side 447 jf. ulovfestede erstatningsregler.

¹⁶ Drivstoff.

¹⁷ Den som disponerer skipet etter avtale med eieren.

¹⁸ Se litteraturlisten for fullstendige titler.

ekstraordinære tapene. Ved å sette et ansvarstak blir det mulig å etablere en forsikringsavdekning for rederen,¹⁹ slik at de skadelidte får dekket sine tap innenfor begrensningen. Samtidig blir rederens erstatningsansvar mer forutsigbart for den enkelte lasteier, som kan tegne en egen forsikring ved frakt av last. Normalt tegner den enkelte lasteier en forsikring svarende til 110 % av lastens verdi siden rederens erstatningsansvar underlegges begrensning.

Sjøloven kapittel 9 bygger på den praksis at den ansvarlige reder eller assurandør kan opprette globalbegrensningsfond etter en sjøulykke, idet det rettes et søksmål mot ham. I praksis stiller den ansvarlige da en garanti for ansvaret, eller betaler det begrensede ansvarsbeløpet inn til domstolen hvor fondet opprettes. Ofte er det tilstrekkelig at assurandøren stiller en bankgaranti for beløpet, men enkelte domstoler krever kontant innbetaling.²⁰

Selv om retten til å kunne begrense ansvaret ikke er gjort betinget av at den ansvarlige oppretter fond, har slik fondsopprettelse flere fordeler. Opprettelse av fond medfører at all tapsdekning må skje i fondet, ved at kreditorene avskjæres fra å søke alternativ dekning gjennom utleggsforretninger og arrest av den ansvarliges eiendeler.

Når fondet til slutt fordeles mellom de skadelidte, får de en forholdsmessig andel av begrensningsbeløpet svarende til sitt tap. Prosessen har dermed likheter med konkursoppgjøret, hvor den enkelte kreditor må nøye seg med en dividende av sitt erstatningskrav.

¹⁹ Jf. Falkanger (2010) side 165.

²⁰ Jf. Falkanger (2010) side 177.

2.2 Ansvarsgrensene

Retten til ansvarsbegrensning etter sjølovens kapittel 9 gjelder for krav i anledning personskade og/eller tap av liv, tap eller skade på eiendom, skade som følge av forsinkelse, og øvrige skader som bygger på ikke-kontraktsmessig rett. I tillegg omfattes utgifter til tiltak for å begrense slik skade. Dette følger av sjølovens § 172. Typiske eksempler på erstatningsansvar som kan underlegges begrensning, er de større tap som oppstår ved kollisjon, grunnstøting og havari. I slike tilfeller er det snakk om et omfattende erstatningsansvar og et uoversiktlig skadeomfang som gjør ansvarsbegrensning nødvendig.

Noen krav er unntatt fra ansvarsbegrensning. Disse unntakene følger av § 173 og gjelder krav på bergelønn, felleshavaribidrag, skader i anledning oljesøl, atomskade samt skade på arbeidstakere. Krav for sakskostnader i anledning erstatningsoppgjøret faller heller ikke innunder anvendelsesområdet til § 172. De kravene som er unntatt etter § 173 bygger til dels på andre regelsett, som omtalt tidligere omfattes eksempelvis bunkers- og oljesølskader av egne konvensjonsbestemmelser.

Begrensningsbeløpene for krav som omfattes etter § 172, beregnes etter § 175. Loven skiller her mellom krav i anledning personskade på skipets egne passasjerer, øvrige personskader, og øvrige krav som ikke kan karakteriseres som personskader. Etter første ledd dekkes personskader på skipets egne passasjerer med 175 000 SDR²¹ multiplisert med passasjerkapasiteten på skipet. Per oktober 2013 utgjør én SDR 9,2 norske kroner²².

For andre krav i anledning personskade er den totale ansvarsgrensen etter andre ledd 2 millioner SDR. Der skipets tonnasje overstiger to tusen tonn, forhøyes ansvarsgrensene i henhold til fastsatte satser angitt i bestemmelsen. Skipets størrelse er dermed avgjørende ved beregningen av ansvarsbeløpet.

²¹ «Special Drawing Rights», som utgjør et vektet utvalg av forskjellig valuta.

²² http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_mth.aspx?SelectDate=2013-10-31&reportType=CVSDR.

Etter § 175 tredje ledd er beløpsgrensen én million SDR for øvrige krav samt udekket rest av krav etter andre ledd. Samme forholdsmessige forhøyelse av beløpsgrensen avhengig av skipets størrelse, gjelder også her.

Ansvarsbegrensningen gjelder etter fjerde ledd ”summen av alle krav som oppstår ved en og samme hendelse”. Dette innebærer at det må vurderes om de skader som oppstår, er forårsaket ved en enkelt hendelse eller flere enkeltstående hendelser. Der det for eksempel oppstår maskinerisvikt på et skip som medfører at skipet kolliderer med andre skip, kan hver enkelt kollisjon potensielt sees på som en enkelt hendelse. Den rådende oppfatningen på området er per dags dato at skader som skjer som følge av samme årsak, skal regnes som samme hendelse.²³

At § 175 fjerde ledd gjelder «summen av alle krav som oppstår» i anledning hendelsen, medfører at alle kravene summeres og deretter underlegges begrensning. Dette innebærer at det er det totale ansvaret ved sjøulykken som begrenses – ikke den enkelte skadevolders ansvar.

2.3 Fremgangsmåten ved opprettelse av fond

Når en begrensningsberettiget begjærer fond opprettet, avgjør retten med hjemmel i § 233 om han skal innbetale begrensningsbeløpet eller stille tilsvarende sikkerhet. Begjæringen som innsendes til retten skal inneholde årsaken til at fond begjæres opprettet, opplysninger om skipet slik at begrensningsbeløp kan beregnes, samt opplysninger om kjente kreditorer, jf. § 233 annet ledd.

Etter § 234 opprettes begrensningsfond ved at kjennelse avsies. Retten skal etter § 235 deretter sende ut kunngjøring om at fond er opprettet, med oppfordring til kreditorene om å

²³ Jf. ND 1984 s. 160 og ND 1987 s. 160.

anmelde sine krav innen en minimumsfrist på to måneder. De kjente kreditorer skal underrettes gjennom rekommandert brev, jf. tredje ledd.

Retten innkaller så til et fondsmøte (§ 241) hvor fondsoppretteren samt kreditorene skal møte. Fondsmøtet skal behandle «spørsmål vedrørende retten til ansvarsbegrensning, ansvarsbeløpets størrelse og de krav som er anmeldt». Retten kan bestemme at eventuelle tvister skal behandles særskilt i eget søksmål (§ 242 annet ledd), etter vanlige prosessregler. Retten bestemmer i tilfelle hvem som skal anses som saksøker og saksøkt(første ledd). Når samtlige tvister er avgjort fordeler retten det avsatte fondet ved dom etter § 244. Retten kan også sette til side beløp til dekning av tvister som ennå ikke er avgjort, jf. annet ledd.

2.4 Vilkårene for opprettelse av begrensningsfond - § 177

Opprettelse av begrensningsfond forutsetter at et av tre alternative vilkår er oppfylt. Et av disse er at det «reises søksmål» i anledning krav som er undergitt begrensning.

Fondsopprettelse er en utpreget defensiv rett for den begrensningsberettigede. Dette innebærer at det er kreditor som må ha reist søksmålet, for at vilkåret skal være oppfylt. Rederen kan med andre ord ikke selv reise søksmål mot kreditoren for å få opprettet begrensningsfond. Selv om dette ikke fremgår av ordlyden er det sikker rett at bestemmelsen skal praktiseres slik, jf. forarbeidene²⁴ til § 177. Årsaken til dette er at kreditorene skal ha valgmulighet mtp. hvilket verneting de ønsker å bruke.

Det heter videre i § 177 første ledd at fond kan opprettes hvis de reises søksmål «i anledning av krav». Ordlyden er utformet nøytralt slik at det er likegyldig om det er den ansvarlige reder eller hans assurandør som saksøkes. Dette innebærer at dersom det er

²⁴ NOU 1985:55 side 30.

rederen som saksøkes, kan assurandøren på eget initiativ opprette fond. På samme måte kan rederen opprette fond til fordel for assurandøren.²⁵

Det andre alternative vilkåret for fondsopprettelse er at det ”begjæres arrest” i anledning av krav som kan underlegges begrensning. En arrest i et skip medfører i praksis at dette må ligge i havn. Dette kan være uheldig for rederen som ofte følger en fastsatt tidsplan, og dermed har behov for å seile videre for å unngå mislighold av de kontrakter han seiler under. Av denne grunn kan rederen enten stille sikkerhet eller opprette begrensningsfond med den følge at arresten oppheves av retten. Kreditor vil da enten få dekning for kravet i fondet eller i den tilbudte sikkerhet.

I denne sammenheng må det påpekes at skipet det tas arrest i, ikke må ha forårsaket den skadevoldende handling kreditor søker dekning for – det er tilstrekkelig at arrest tas «i anledning av krav» som kan underlegges begrensning.

Det siste alternative vilkåret for fondsopprettelse er at det «begjæres tvangsforretning» i anledning krav som kan underlegges begrensning. Tvangsforretning gjennomføres ved at det opprettes utleggspant i et av den ansvarliges formuesgoder, jf. tvangsfullbyrdelsesloven § 7-1. Når kreditor oppnår utleggspant kan han kreve tvangssalg av formuesgodet gjennom namsmyndighetene. Den ansvarlige gis derfor en mulighet til å avverge tvangssalg ved å opprette fond.

Erstatningskrav som har oppstått i forbindelse med skipets alminnelige drift er dessuten sikret med sjøpant etter sjølovens § 51 tredje og fjerde ledd. Disse panteretter oppstår samtidig med skaden og gir kreditor en særrett til dekning.²⁶ Begjæring om tvangssalg med basis i sjøpantet gir dermed også rett til å opprette fond.

²⁵ Jf. NOU 1980:55 side 30.

²⁶ Falkanger (2010) side 103.

Etter sjøloven § 177 kan begrensingsfond opprettes såfremt kravet «etter sin art er undergitt begrensning». Det avgjørende her er om kravet kan begrenses etter § 172. I praksis er det kravets art som skal vurderes og ikke dets materielle innhold. Dommeren som skal vurdere om fond tillates opprettet trenger dermed ikke prejudisielt ta stilling til det materielle kravets holdbarhet, eller om det aktuelle kravet skal underlegges begrensning.²⁷

²⁷ Jf. NOU 1985:55 side 30.

3 Rettsvirkninger på de ulike stadiene i erstatningsoppgjøret

3.1 Om begrepet rettsvirkninger

Siden fremstillingen tar sikte på å behandle rettsvirkninger som oppstår på de forskjellige stegene i prosessen, er det aktuelt først å undersøke hva som ligger i begrepet *rettsvirkninger*.

I norsk teori og praksis skilles det mellom *positiv rettskraft* og *negativ rettskraft* av en rettskraftig dom. Den positive rettskraften medfører at der et krav er avgjort av en domstol, må avgjørelsen legges til grunn ved behandlingen av et nytt krav som bygger på samme rettsforhold. Den negative rettskraften innebærer at der det anlegges sak om et krav som allerede er avgjort ved domstolene, må disse avvise ny sak om samme krav. Domstolen er altså forpliktet til å nekte ny realitetsbehandling av saken. Rettskraftvirkningene er lovfestet i tvistelovens § 19-15 annet og tredje ledd. Hov kaller disse to virkningene for hhv. *prejudisialfunksjonen* og *avvisningsfunksjonen*.²⁸

Denne fremstillingen vil fokusere den negative rettskraften, siden det er i medhold av denne at partene fratas muligheten til å utføre diverse prosesshandlinger i erstatningsoppgjøret. Den negative rettskraften kan derfor omtales som et prosesshinder, slik det gjøres i Sverige.²⁹

Nært beslektet med rettskraft er reglene om *litispendens* som utgjør en egen form for rettsvirkning. Ordet kommer fra det latinske ordet *lis pendens* som direkte oversatt til norsk betyr «sak verserer» eller «sak pågår». Hensikten med regelen er at et krav som behandles ved en domstol, ikke samtidig kan tas til behandling hos en annen domstol. Dersom sakene

²⁸ Jf. Hov (2010) side 1230.

²⁹ Se Robberstad (2006) side 44.

behandles samtidig helt uavhengig av hverandre, er det en risiko for at de dommer som avsies kan stride mot hverandre. Den sak som anlegges sist må derfor normalt avvises.³⁰ For norsk retts vedkommende er det lovfestet litispendensregler i tvisteloven § 18-1 flg.

I et kronologisk perspektiv vil litispendens- og rettskraftreglene utgjøre to regelsett som avløser hverandre i tid. Når søksmål reises, vil litispendensvirkninger oppstå. Når saken er avsluttet og rettskraftig dom foreligger, vil negativ rettskraftvirkning oppstå samtidig som at litispendensvirkningene bortfaller. Reglene utgjør derfor sammen et samarbeidende prosesshinder. Litispendens- og rettskraftreglene har samme formål, nemlig å forhindre motstridende avgjørelser, og har derfor samme legislative begrunnelse.³¹ Siden reglene sammen utgjør to forskjellige former for *rettsvirkninger* er det derfor hensiktsmessig å behandle disse i samme fremstilling.

I tillegg til de generelle rettsvirkningene som kan oppstå i medhold av tvisteloven, har sjøloven særegne regler om rettsvirkninger. Et eksempel på dette er sjøloven § 178 som angir en rekke rettsvirkninger som oppstår sammen med fondet. Disse virkningene har også betydning for partene i erstatningsoppgjøret. I denne sammenheng er det nødvendig å poengtere at der det tales om rettsvirkninger, omfattes også de prosessuelle hindre som måtte følge av sjøloven, i tillegg til de alminnelige rettsvirkninger som følger av tvisteloven. Ordet rettsvirkninger er dermed en fellesbetegnelse på de prosesshindre som kan oppstå på de ulike stadiene i oppgjørprosessen.

3.2 Om de forskjellige rettslige stegene i et fondsoppgjør – forholdet til alminnelige prosessregler

Sjøloven inneholder flere prosessregler som avviker fra de alminnelige sivilrettslige prosessreglene. Sjølovens regles gis forrang der de strider mot ellers gjeldende regler etter

³⁰ Se Hov (2010) side 467.

³¹ Jf. Hov (2010) side 467.

tvisteloven og ulovfestet rett. Dette følger av sjøloven § 231 annet ledd hvor det heter at «reglene i tvisteloven får tilsvarende anvendelse med mindre annet følger av kapitlet her». Bestemmelsen er en kodifisering av *lex specialis*-prinsippet og innebærer videre at der sjølovens regler ikke gir svar på en aktuell problemstilling, må disse suppleres av de alminnelige reglene i tvisteloven.³²

Et erstatningsoppgjør etter en ulykkeshendelse kan være en komplisert prosess. I de tilfellene hvor en begrensningsberettiget oppretter fond er det som regel flere kreditorer med individuelle krav. Ofte er det også to ansvarlige, henholdsvis rederen og hans assurandør. Noe av hensikten med å opprette fondet er nettopp å samle alle disse «løse tråder» til en felles prosess.

Ettersom at søksmål er ett alternativt vilkår for at fond skal kunne opprettes (jf. kapittel 2.4), vil det som regel reises minst et alminnelig søksmål før selve fondet opprettes. Det kan også tenkes at flere uavhengige søksmål reises hvis den ansvarlige venter med å opprette fond. I denne fremstillingen vil betegnelsen *særskilt søksmål* benyttes ved omtalen av de selvstendige søksmål, ettersom at sjøloven selv benytter denne terminologi i § 177 tredje ledd.

Opprettelse av begrensningsfond skjer ved kjennelse, jf. kap. 2.3. I sivilprosessen har normalt kjennelser ikke rettskraft med mindre de avgjør realiteten i saken, dvs. at de avgjør selve kravet.³³ Også kjennelser som avviser en sak, har etter normal oppfatning rettskraft.³⁴ En kjennelse om opprettelse av fond kan ikke sies å avgjøre kravene i saken – den inneholder kun anvisning på begrensningsbeløpene og en anmeldelsesfrist. Kjennelsen har dermed ikke selvstendig rettskraft. Flere av sjølovens regler medfører allikevel at

³² Jf. Falkanger, Gyldendal rettsdata kommentar til Sjøloven note 410.

³³ Jf. Robberstad (2006) side 88-89.

³⁴ Jf. Robberstad (2006) side 89.

rettsvirkninger oppstår ved *fondsopprettelsen*. I praksis oppstår det dermed rettsvirkninger når kjennelse er avsagt. Disse rettsvirkningene vil omtales særskilt i det følgende.

Når fond er opprettet i Norge, oppstår litispendensvirkninger. Siden opprettelse av fond medfører at alle krav mot rederen må reises ved en bestemt domstol, er det hensiktsmessig å bruke betegnelsen *begrensningssøksmål* om dette søksmålet. Sjøloven benytter betegnelsen i § 177. I begrensningssøksmålet behandles alle de aktuelle problemstillingene i erstatningsoppgjøret; herunder konstatering av ansvar, utmåling av erstatningsbeløp, rett til ansvarsbegrensning, samt den endelige fordelingen av ansvarsbeløpet.

Begrensningssøksmålet må ikke forveksles med det særskilte søksmål, ettersom at sjølovens kapittel 12 oppstiller noen spesielle rettsvirkninger for den dom som blir avsagt i begrensningssøksmålet.

Det må påpekes at noen land tillater at rederen selv reiser *begrensningssøksmål* før han selv har blitt saksøkt, slik at han selv velger domstolen hvor fond skal opprettes.³⁵ Slike søksmål vil ikke omtales her. Dette er årsaken til at flere forfattere benytter terminologien også for særskilte søksmål, hvor fond ikke er opprettet.³⁶ Når det i denne oppgaven vises til *begrensningssøksmål*, siktes det dermed til det søksmål som behandles ved domstolen hvor fondet er etablert.

3.3 Forholdet til det særskilte søksmål

Retten til ansvarsbegrensning etter sjøloven § 171 er ikke gjort avhengig av at den som påberoper begrensningen, oppretter globalbegrensningsfond. I sjøloven § 180 første ledd står det eksplisitt at «ansvarsbegrensning kan kreves selv om det ikke blir opprettet

³⁵ Jf. Griggs (2005) side 84.

³⁶ Se f.eks. Fisknes (1991) side 113.

begrensningsfond». Dette samsvarer med sjøl. § 177 som indikerer at den begrensningsberettigede «kan» opprette fond dersom vilkårene ellers er oppfylt. Etter dette kan det fastslås at opprettelse av globalbegrensningsfond er en rettighet for den begrensningsberettigede, og ikke en plikt.

I vurderingen av om det er gunstig å opprette fond, kan det skilles mellom to situasjoner; den ene hvor skadeomfanget er lite, og det er klart at den ansvarlige risikerer et mindre antall erstatningskrav mot seg. Eksempelvis kan skipet ha grunnstøtt og kun påført skade på egen last i tillegg til eget skrog. I det motsatte tilfelle kan det forventes mange erstatningskrav, og skadeomfanget er uoversiktlig. Typisk har skipet i dette tilfellet kollidert med et annet skip, sunket, og det har lekket diesel og bunkers³⁷ ut i havet. Dette skjedde i Rocknes-saken³⁸.

Forarbeidene³⁹ til § 180 indikerer at lovgiver har valgt å gi den begrensningsberettigede valgmuligheten idet bruken av fondsinstituttet «passer best ved de store ulykker hvor et betydelig antall krav er eller kan ventes gjort gjeldende». Til sammenlikning er fondsopprettelse obligatorisk ved oljesøl, nettopp fordi en slik skade nesten alltid medfører omfattende ansvar og mange skadelidte.⁴⁰

Dersom den ansvarlige står ovenfor et tilfelle hvor det er få kreditorer, kan det være gunstig for ham å gjennomføre et «minnelig oppgjør» ved å betale erstatning til de som kommer med krav eller reiser selvstendige søksmål. Ulempen ved dette er at flere kreditorer melder seg i etterkant med ytterligere krav.⁴¹

³⁷ Drivstoff.

³⁸ Se ND 2009 s. 217 *Rocknes*, jf. også note 1.

³⁹ NOU 1980:55 s.39.

⁴⁰ Jf. sjøl. § 195, som sier at eier som vil begrense sitt ansvar, «må opprette begrensningsfond».

⁴¹ Jf. Falkanger (2010) side 177.

Det følger av § 180 annet ledd at retten ved behandling av enkeltkrav i et alminnelig *særskilt søksmål* «bare skal ta hensyn til krav som er gjort gjeldende under saken». De kravene som er reist i dette søksmålet skal derfor summeres og begrenses etter reglene i § 175. Dersom det reises ytterligere søksmål i etterkant av det første søksmålet, trenger ikke dommeren i søksmål nummer to å ta hensyn til de krav som er blitt avgjort i det første søksmålet. Med andre ord risikerer rederen totalt sett å måtte dekke et beløp som er høyere enn begrensningsbeløpet.⁴²⁴³ En slik risiko slipper han ved bruken av begrensningsfondet siden alle kravene summeres i begrensningssøksmålet.

Den ansvarlige (saksøkte) har imidlertid etter § 180 annet ledd rett til å innta et forbehold i domsslutningen om «andre krav undergitt begrensning til samme beløp». Dersom et slikt forbehold inntas, kan dommen fullbyrdes «med mindre begrensningsfond blir opprettet og retten etter § 178 finner å måtte avslå begjæring om fullbyrdelse», jf. § 180 tredje ledd.

Etter forarbeidene⁴⁴ trenger ikke slike krav sannsynliggjøres. En ansvarlig reder som forventer at flere krav blir reist kan derfor innta et forbehold i domsslutningen og deretter opprette begrensningsfond. Kreditor (saksøker) må da konkurrere om midlene i fondet sammen med de øvrige kreditorer til tross for at han allerede har en rettskraftig dom for sitt krav.

Det skal påpekes at dommen allikevel kan fullbyrdes hvis fondet er vanskelig tilgjengelig eller liknende, jf. henvisningen i § 180 tredje ledd siste punktum til § 178. Bestemmelsen er en «sikkerhetsventil» som gir domstolen anledning til å tillate fullbyrdelse i de tilfeller hvor kreditor vanskelig kan få dekning i fondet.

⁴² Jf. Griggs (2005) side 60.

⁴³ Jf. også Selvig (2010) side 385.

⁴⁴ NOU 1980:55 s. 40.

3.4 Rettsvirkninger ved opprettelse av globalbegrensningsfond

3.4.1 Beskyttelse av rederens formue - § 178

Sjøloven § 178 inneholder en rekke rettsvirkninger som oppstår idet begrensningsfondet opprettes. Når fondet er opprettet hindres i stor grad kreditorene fra å søke dekning i rederens formuesgoder. Den enkelte regel i § 178 gjennomgås i det følgende.

3.4.1.1 Sjølovens § 178 nr. 1 – kreditor blir bundet ved å søke sitt krav dekket i begrensningsfondet

I § 178 første ledd nr. 1 heter det at den som ”har fremsatt” et krav mot et begrensningsfond, ikke kan begjære «arrest eller annen tvangsforretning vedrørende skip eller annen eiendom» som tilhører den begrensningsberettigede. Den kreditor som søker sitt krav dekket i fondet, risikerer altså den rettsvirkning at hans rett til arrest eller tvangsforretning i de øvrige formuesgoder avskjæres. Kreditor mister dermed retten til å søke alternative dekningsveier for sitt krav.⁴⁵

Det fremgår av ordlyden ”kan ikke for *dette krav*(min utheving) begjære arrest eller annen tvangsforretning” at kreditor kun blir bundet i forhold til det krav han melder i fondet – ikke øvrige krav han eventuelt måtte ha mot den ansvarlige.

Et vilkår for at nevnte rettsvirkning skal oppstå er at den begrensningsberettigede har «rett til» ansvarsbegrensning. Ordlyden skiller seg her fra § 177 som angir at fond kan opprettes hvis kravet «etter sin art» er underlagt begrensning. Ordlyden innebærer at den ansvarlige må ha begrensningsretten i behold for at rettsvirkningen skal inntreffe.

En kreditor som har fått tvangskraftig tvangsgrunnlag for et krav som overstiger begrensningsbeløpet, står dermed fritt til å angripe den ansvarliges øvrige eiendeler. Et slikt

⁴⁵ Jf. NOU 1980: 55 s. 34.

tilfelle kan for eksempel tenkes å foreligge dersom den ansvarlige selv har voldt tapet ved forsett eller grov uaktsomhet, jf. § 174. I så fall bortfaller begrensningsretten.⁴⁶

I et slikt tilfelle vil kreditor kunne angripe kreditors øvrige eiendeler i den grad hans restkrav ikke dekkes i fondet. Denne juridiske problemstillingen kalles *privity*; kreditoren har her suksessive rettigheter til den ansvarliges eiendeler både i og utenom fondet.

3.4.1.2 Sjølovens § 178 nr. 2 – rettsvirkninger av fondsopprettelse i Norden

Sjølovens § 178 andre ledd medfører at der fond er opprettet ”her i riket eller Danmark, Finland eller Sverige”, kan arrest eller tvangsforretning ikke gjennomføres for «krav som kan kreves dekket av fondet». Allerede avholdt tvangsforretning skal videre oppheves, og eventuell sikkerhet frigis. Bestemmelsen medfører den rettsvirkning at all dekning må skje i begrensningsfondet siden alternative dekningsveier avskjæres.

Særreglene for de nordiske landene følger ikke av konvensjonen, men er et resultat av det nordiske lovsamarbeidet på sjørettens område for å sikre like regler på tvers av landegrensene.⁴⁷ Tilsvarende regler er dermed inntatt i de tre landene, og samarbeidet innebærer at reglene i de fire landene er tilnærmet like på dette punkt. Et fond som er opprettet i Sverige, vil følgelig etter § 178 nr. 2 ha den rettsvirkning at arrest ikke kan tas i den ansvarliges eiendeler i Norge, og omvendt.

At kreditor hindres i å søke alternativ dekning, synes vel begrunnet siden han fra og med opprettelsen av fondet er garantert dekning for sitt krav innenfor begrensningsbeløpet, så lenge kravet blir tatt til følge av retten.

⁴⁶ NOU 1980: 55 s. 33.

⁴⁷ Falkanger (2010) side 3-4.

Spørsmålet blir mer tvilsomt når det gjelder opphevelse av avholdte tvangsforretninger; ofte har en kreditor vært gjennom en lang prosess for å få sikkerhet for kravet sitt. Dersom hans allerede oppnådde sikkerhet oppheves, må han igjen gjennomgå en ny prosess for å få dekket kravet. Selv om dette kan oppleves som unødvendig, må det godtas som en nødvendig følge av selve systemet med ansvarsbegrensning og fondsopprettelse.⁴⁸

Det kan hevdes at de nordiske reglene fører til diskriminering av nordiske kreditorer, ettersom rettsvirkningene kun er absolutte i Norden men ikke ellers (jf. tredje ledd nedenfor). Ut ifra et slikt synspunkt favoriserer de norske reglene nordiske redere ved å gjøre dekning vanskeligere for kreditorene i Norge, Sverige, Danmark eller Finland. I forarbeidene⁴⁹ til § 178 hevdes det som motargument at kreditorene uansett aldri vil ha noen definitiv rett til dekning utenom fondet, sånn som reglene er bygget opp. I praksis vil fondet ofte ha de samme rettsvirkninger uansett hvor det etableres, og diskriminering vil derfor sjelden forekomme.

I likhet med bestemmelsen i § 178 nr. 1 fremgår det også i nr. 2 at den ansvarlige må ha «rett til» ansvarsbegrensning. Der denne retten har bortfalt, bortfaller også rettsvirkningene.

3.4.1.3 Sjølovens § 178 nr. 3 – rettsvirkninger av fond opprettet i annen konvensjonsstat
Sjøloven § 178 nr. 3 angir rettsvirkningene av at begrensningsfond er opprettet i en annen konvensjonsstat enn Norge, Sverige, Danmark eller Finland. Etter § 182 tredje ledd skal «konvensjonsstat» forstås som stat som er bundet av 1996-tilleggsprotokollen til 1976-konvensjonen.

Bestemmelsen er utformet slik at der fondet er opprettet i en annen konvensjonsstat, «kan» retten avslå begjæring om arrest eller annen tvangsforretning, oppheve forretning som er

⁴⁸ Jf. NOU 1980: 55 s. 34.

⁴⁹ NOU 1980: 55 s. 35.

foretatt og frigi sikkerhet som er stilt. Bestemmelsen er i overensstemmelse med artikkel 13 i Londonkonvensjonen, som gir statene *diskresjonær* kompetanse til å frigi sikkerhet eller avslå begjæring om slik.

I likhet med § 178 nr. 2, er hensikten med regelen å forhindre at det tas overflødig dekning i en parallell prosess, når fondet allikevel tjener som sikkerhet. Dette hensyn må veies opp mot kreditors dekningsmulighet dersom han fratas sikkerhet ved opphevelse av allerede avholdt tvangsforretning. Ved slik opphevelse fratas kreditor også norsk jurisdiksjon for dekningen, siden han blir henvist til fond i et annet land.

Ifølge forarbeidene⁵⁰ må domstolen ved vurderingen av opphevelse eller nektelse av begjæring, veie den ansvarliges eventuelle tap opp mot kreditors mulighet for å få dekning for sitt krav. Tapet i denne forstand blir differansen mellom de beløp kreditor vil oppnå i de parallelle prosesser. I denne vurderingen vil det være mer betenkelig å oppheve en foretatt forretning, enn å nekte en begjæring om sikkerhet som fremsettes etter at fondet er opprettet. Opphevelse av en allerede avholdt forretning vil de facto være å gi fondsopprettelsen tilbakevirkende kraft.⁵¹

I tillegg til at vurderingen etter § 178 nr. 3 bygger på en interesseavveining, vil rimelighetshensyn spille inn. Kreditor kan både faktisk og formelt sett ha tilgang til å få dekket sitt krav i fondet, men det kan av flere grunner være upraktisk for vedkommende å gjennomføre en slik dekning.⁵² Spesielt gjelder dette kanskje for passasjerer uten spesiell juridisk kjennskap til den maritime erstatningsordningen.

Tidspunktet for avholdt tvangsforretning spiller i motsetning til 1957-konvensjonen ingen rolle. Ordlyden lar retten «oppheve en forretning som er foretatt» og skiller dermed ikke

⁵⁰ NOU 1980: 55 s. 35.

⁵¹ L.c.

⁵² Se Selvig (2010) side 372.

mellom forretninger utført før eller etter fondsopprettelsen. Retten har dermed diskresjonær kompetanse til å oppheve tvangsforretninger uavhengig av når de er gjennomført.⁵³

Paragraf 178 nr. 3 gjelder «annen konvensjonsstat» enn de nordiske statene som nevnes i andre ledd. Siden nr. 3 dermed fremstår som et tillegg til nr. 2 må det også her stilles krav om at den ansvarlige har begrensningsretten i behold, og at kravet etter sin art kan dekkes i det aktuelle fondet.

Det skal påpekes at i de tilfeller hvor tvangsforretning tillates gjennomført og dekning dermed skjer utenom fondet, kan den begrensningsberettigede for det aktuelle kravet tre inn i kreditors opprinnelige rett til dekning i fondet. Dette gjelder både der tvangsforretning er avholdt og der det godtgjøres at forretning vil bli avholdt, jf. § 176 tredje og fjerde ledd.

3.4.1.3.1 Fondsopprettelse tilknyttet havn eller anløp til havn - § 178 nr. 3 bokstav a

Etter § 178 nr. 3 andre punktum, bokstav a, «skal» retten avslå begjæring om arrest eller tvangsforretning, oppheve forretning som er foretatt etter at fondet er opprettet, og frigi sikkerhet som er stilt etter dette tidspunkt dersom fondet opprettes i ”den havn hvor den ansvarsbetingende hendelse inntraff, eller, dersom den ikke inntraff i en havn, den første havn skipet anløper etter hendelsen”. Rettsvirkningene er her absolutte.

Bestemmelsen begrenser seg til de forretninger og den sikkerhet som er stilt etter at fondet ble opprettet. Tvangsforretninger avholdt før fondet ble opprettet vil fortsatt bli vurdert skjønnsmessig etter første punktum.

⁵³ 1957-konvensjonen bestemmer i artikkel 5(1) at det er kun tvangsforretninger avholdt etter fondsopprettelsen som kan avvises eller oppheves. NOU 1980: 55 s. 35 antar at 1976-konvensjonen stiller statene fritt i forhold til denne problemstilling.

Dersom skipet lå i havn da den ansvarsbetingende hendelse oppstod, vil de skadelidte som regel være tilknyttet vedkommende jurisdiksjon. Forarbeidene⁵⁴ nevner et eksempel hvor skipet eksploderer i havn; her vil ødelagt eiendom, de fleste vitner og øvrige skadelidte befinne seg i domstolsdistriktet. Det er da lite betenkelig at skadeoppgjøret fullt ut kanaliseres til denne jurisdiksjon ved at det oppstår absolutte rettsvirkninger.

Dersom ulykkeshendelsen inntreffer etter at skipet har lagt fra kai, vil fondsopprettelse der skipet legger til kai neste gang, ha tilsvarende absolutt rettsvirkning. Ofte vil denne havnen være en nødhavn, dersom skipet for eksempel grunnstøter eller kolliderer i åpen sjø. Havnens nærhet til den ansvarsbetingende hendelsen begrunner her de tvungne rettsvirkningene ved opprettelse av fond.⁵⁵

Dersom skipet synker etter å ha lagt fra kai, tilsier ordlyden i nr. 3 at bestemmelsen ikke kommer til anvendelse med mindre hendelsen skjer i umiddelbar nærhet til havnen.⁵⁶ I slike tilfeller vil reelle hensyn også tale for at retten bruker sin diskresjonære kompetanse etter første punktum, siden hendelsen ikke nødvendigvis vil være tilknyttet havnen.

3.4.1.3.2 Fondsopprettelse ved ilandstigningshavnen- eller lossehavnen - § 178 bokstav b-c

Sikkerhet skal frigis eller begjæring avvises av retten hvis fondet er opprettet i ”ilandstigningshavnen, for så vidt kravet gjelder personskade som voldes noen om bord i skipet”. Bestemmelsen sikter her til den havn hvor vedkommende person forlater skipet, uavhengig av om dette var den avtalte ilandstigningshavnen eller ikke. Som i forrige bokstav gjelder regelen kun tvangsforretninger foretatt etter fondsopprettelsen. Det er viktig å merke seg her at rettsvirkningene kun oppstår for de krav som er reist for å dekke personskade.

⁵⁴ NOU 1980:55 side 36.

⁵⁵ L.c.

⁵⁶ Jf. NOU 1980:55 side 36.

Regelen gjelder skipets egne passasjerer. Dette følger ikke direkte av ordlyden, men er klart forutsatt i forarbeidene. Den ansvarlige har dessuten uansett ikke rett til å begrense sitt ansvar i anledning personskade på skipets mannskap, se § 173 femte ledd. Når det gjelder besøkende i skipet som ikke er passasjerer, kommer regelen i bokstav a til anvendelse for dem ettersom at skipet i et slikt tilfelle vil være fortøyd til kai.⁵⁷

Dersom flere passasjerer skades ved samme hendelse, kan det hende at disse går av i forskjellige havner. Hvis de tar ut søksmål noenlunde samtidig i de respektive havnedistriktene, vil den begrensingsberettigede kunne velge hvilken jurisdiksjon han skal opprette fond i. Domstolen i det distriktet hvor fondet etter dette ikke opprettes, har da diskresjonær kompetanse til å oppheve eventuell tvangsforretning siden bokstav b kun gjelder forretninger foretatt etter opprettelse av fond. Rettsvirkningen av fondet blir i dette tilfellet dermed ikke absolutt for denne tvangsforretningen.

Til slutt er det i bokstav c tatt inn en tilsvarende regel, som utelukkende knytter seg til skipets last. Opprettelse av fond i lossehavn vil dermed kun få absolutt sperre- og opphevelsesvirkning for arrest eller tvangsforretning knyttet til skipets last. Som i forrige bestemmelse, er det kun opprettelse av fond i den havn hvor lasten faktisk losses, som gir nevnte rettsvirkninger. Dersom lasten losses i flere havner, gjelder det samme utgangspunkt som for personskadene ved at kreditor kan velge mellom de havner hvor det aksjoneres.⁵⁸

3.4.1.4 Anerkjennelse av fond utenfor Londonkonvensjonens system - § 178 nr. 4

Sjøloven § 178 nr. 1 og nr. 3 inneholder et vilkår om at fondet må opprettes i «annen konvensjonsstat» for at rettsvirkningene skal oppstå. Dette innebærer at det er

⁵⁷ NOU 1980: 55 s. 37.

⁵⁸ Jf. NOU 1980:55 side 37.

begrensningsfond opprettet etter 1996-protokollen som gir de nevnte rettsvirkninger, jf. § 182 tredje ledd.⁵⁹

Norske domstoler har imidlertid kompetanse etter § 178 nr. 4 til å anerkjenne fond som er opprettet i medhold av andre regler enn 1996-reglene. Konsekvensen av dette er at slike fond oppnår de samme rettsvirkninger som beskrevet i § 178 nr. 1 og nr. 3. Vilåret for dette er at det godtgjøres at fondet ”kan likestilles” med begrensningsfond etter konvensjonen.

Det vil normalt være betenkelig å anerkjenne et fond som ikke bygger på samme regelsett som 1976-konvensjonen slik den er endret ved 1996-protokollen. En forutsetning må være at fondet bygger på tilsvarende begrensningsbeløp som i Norge, per dags dato slik de ble endret i 2009.⁶⁰ Ofte vil ikke dette vilåret oppfylles da flere stater bygger sin lovgivning på 1976- og 1957-beløp. Slike fond kan ikke oppnå rettsvirkninger i Norge etter nr. 4.

Et annet tilfelle hvor det er betenkelig at fondet oppnår rettsvirkninger, er der den aktuelle domstolen tillater dekning av flere typer krav enn et norsk fond. Dersom flere typer krav kan meldes i fondet, kan dekningen bli dårligere til tross for at fondet beløpsmessig er like stort som det norske. I realiteten operer fondet da med en lavere dekningsgrad enn et norsk fond. En norsk domstol må derfor være tilbakeholden med å anerkjenne et fond som bygger på annet lovmessig grunnlag enn det som svarer til Londonkonvensjonen.⁶¹

Forarbeidene angir at bevisbyrden for at fondet tilfredsstiller kravene påhviler den som forretningen er rettet mot, og at denne byrden er ”streng”. Dette samsvarer med ordlyden som krever at det ”godtgjøres” at fondet kan likestilles med konvensjonsfond.⁶²

⁵⁹ Jf. Selvig (2010) side 373.

⁶⁰ Jf. Lov 12. juni 2009 nr. 37(endringslov).

⁶¹ Se NOU 1980: 55 side 37-38.

⁶² Jf. NOU 1980: 55 side 38.

At et fond utenfor konvensjonens system kan anerkjennes, følger ikke av Londonkonvensjonens ordlyd. Forarbeidene antar imidlertid at det ikke vil stride mot konvensjonen å gi domstolene slik kompetanse.⁶³ All den tid kreditor etter § 178 nr. 3 uansett risikerer å måtte søke sitt krav dekket utenlands, vil ikke en aksept av «fremmed fond» fra domstolens side påføre kreditor større vanskeligheter enn ellers.

3.4.1.5 Kreditor må ha *reell tilgang* til fondet - § 178 nr. 5

Sjøloven § 178 nr. 5 inneholder et fellesvilkår for de hittil gjennomgåtte regler. Vilkåret for at et fond skal oppnå rettsvirkninger, er at ”fordringshaveren kan fremsette krav mot fondet for den domstol som bestyrer det, og fondet faktisk er tilgjengelig og fritt overførbart til dekning av kravet”.

Bestemmelsen sikter både til formell og faktisk diskriminering av kreditorenes rett til dekning i fondet.⁶⁴ Den formelle diskrimineringen kan bestå i at kreditoren etter vedkommende lands rett avskjæres fra å søke dekning i fondet. I så fall er det umulig for kreditoren å fremsette krav mot fondet, hvilket gjør det urimelig at fondet oppnår rettsvirkninger.

Regelen vil i de fleste tilfeller få størst betydning der praktiske hindringer står i veien for dekning. At fondet ”faktisk er tilgjengelig” innebærer at krig eller krigslignende tilstander, boikott, regjeringskupp og liknende hendelser som forhindrer kreditor fra å møte i den aktuelle jurisdiksjon, utelukker at rettsvirkningene etter § 178 oppstår. Et annet tilfelle er at vedkommende domstol er treg i behandlingen av kravene, slik at hele prosessen likner på rettsfornektelse. Fondet kan i slike tilfeller ikke lenger anses som en dekningsmulighet for

⁶³ Jf. NOU 1980: 55 side 38.

⁶⁴ Jf. Bråfelt, Gyldendal rettsdata kommentar til Sjøloven note 334.

kreditor.⁶⁵ Det er med andre ord faktiske omstendigheter som vanskeliggjør kreditors dekningsmuligheter, som vil være avgjørende for om fondet oppnår rettsvirkninger i Norge.

At fondet må være ”fritt overførbart” til dekning av kravet innebærer at kreditor må kunne få erstatningen utbetalt uten problemer. Det kan være tilfelle at valutaen i landet fluktuerer kraftig slik at differansen mellom dekningen i fondet og det aktuelle kravet blir for stor, eller at landets lovgivning sperrer for overførsel på tvers av landegrensene.⁶⁶ Hvis slike hindringer foreligger, må kreditor ikke forhindres fra å søke annen dekning.

3.4.2 Litispendensvirkninger av fondsopprettelse, sjøloven § 177 tredje ledd

Fondsopprettelse er en defensiv rett for den som blir saksøkt, i den forstand at den begrensingsberettigede kan opprette fond for å beskytte seg mot arrest og tvangsforretning. I tillegg til slik beskyttelse, medfører opprettelse av begrensingsfond nasjonal litispendens for ytterligere særskilte søksmål. Dette innebærer at alle søksmål som reises etter at kjennelse om fondsopprettelse er avsagt, henvises til fondsdomstolen. Dette følger av § 177 tredje ledd siste punktum, som angir at «særskilt søksmål om disse spørsmål» ikke kan reises her i riket når fond er opprettet.

Spørsmålene bestemmelsen sikter til er hhv. spørsmål om «ansvar for de enkelte krav, retten til ansvarsbegrensning, begrensningsbeløpets størrelse og fordeling av fondet». Alle vurderingene knyttet til den enkelte hendelsen skal altså behandles samlet ved domstolen hvor fondet er opprettet.

Bestemmelsens ordlyd innebærer imidlertid ikke at de søksmål som er anlagt før fondet ble opprettet, behandles hos domstolen hvor stevning ble tatt ut. Dette følger også av

⁶⁵ Jf. NOU 1980: 55 side 38.

⁶⁶ Jf. NOU 1980: 55 side 38.

rettspraksis.⁶⁷ I praksis betyr dette at tvisten kan behandles i et *særskilt søksmål* ved den aktuelle domstolen, mens selve dekningen av kravet som blir tatt til følge må skje i fondet. At det opprinnelige vernetingset for det særskilte søksmål består, følger også av § 178 nr. 6 som fastslår at «det vernetingset som er oppnådd ved arrest eller sikkerhetsstillelse, faller ikke bort ved at arresten blir opphevet eller sikkerheten frigitt etter reglene i nr. 2, 3 eller 3». En kreditor som begjærer arrest ved sitt lokale domstoldistrikt kan dermed få dom for sitt krav her til tross for at fondet i etterkant blir opprettet annetsteds.

Til tross for at særskilt søksmål kan behandles ved den enkelte domstol, vil fondsdomstolen ha eksklusiv kompetanse til å avgjøre enkelte av de problemstillingene som viser seg i erstatningsoppgjøret. Dette gjelder selve retten til ansvarsbegrensning og fordeling av fondsbeløpet. Litispensens oppstår dermed for disse spørsmål. Dette følger ikke av ordlyden i § 177 som kun angir at «særskilt søksmål om disse spørsmål» ikke kan reises etter at fondet er opprettet.

Allikevel må nevnte litispensensvirkning innfortolkes i bestemmelsen. Dette har flere grunner. For det første har dommen i begrensningssøksmålet *utvidet rettskraft* etter § 245, slik at denne dommen også vil medføre rettskraft for den enkeltstående kreditor. For det andre er det både prosessbesparende og ønskelig at disse spørsmål behandles samlet. I motsatt tilfelle risikeres det at domstolene vurderer retten til ansvarsbegrensning forskjellig.⁶⁸

Forarbeidene til § 177 omtaler ikke litispensensvirkninger i forhold til det særskilte søksmålet. Imidlertid omtales forholdet til det selvstendige søksmål der *privity* foreligger. Tilfellet ved *privity* er at rederen har handlet grovt uaktsomt eller med forsett (§ 174) slik at kreditor både har rett til dekning i fondet og i kreditors øvrige formuesgoder for den del av kravet som ikke dekkes i fondet. Utredningskomiteen uttaler at prosessøkonomiske hensyn

⁶⁷ Jf. Nordiske Domme 2006 side 248 Gulating Lagmannsrett som gjennomgås nedenfor.

⁶⁸ Jf. NOU 1980: 55 side 32.

taler for at kravene behandles ved samme domstol. Samtidig risikeres det ved parallell behandling at forskjellige spørsmål behandles ulikt avhengig av bevisene som fremlegges.⁶⁹ Disse hensyn gjør seg også gjeldende når det er snakk om litispendens. Uttalelsene må derfor antas å ha overføringsverdi til nærværende tema.

At litispendens inntreffer når fondet opprettes, kan virke urimelig all den tid kreditor var «først ute» med å anlegge sak. Imidlertid er denne litispendens en naturlig følge av systemet med begrensningsfond. Kreditor risikerer jo uansett at den dom som eventuelt blir avsagt i søksmålet, mister sin rettskraft hvis saksøkte inntar forbehold om ytterligere krav etter § 180 og fond deretter opprettes. I et slikt perspektiv er litispendensvirkninger ikke urimelige.

Dersom tvisten behandles som særskilt søksmål, må dommen uansett fullbyrdes i fondet. Dette følger av § 178 nr. 2 og 3 som sperrer for at det tas annen dekning utenom fondet.⁷⁰ En kreditor som fører et søksmål uavhengig av fondet kan derfor ha interesse av å forhåndsmelde kravet i fondet, slik at domstolen etter § 244 kan avsette et beløp til dekning av dette. I motsatt tilfelle risikerer kreditor preklusjon av kravet etter § 238 med mindre saken ved fondsdomstolen utsettes til det særskilte søksmålet er pådømt.

I praksis har særskilte søksmål blitt tillatt behandlet på selvstendig grunnlag, uavhengig av begrensningssøksmålet. Rocknes-saken var en slik sak, og tjener som illustrasjon for de litispendensvirkninger som oppstod.

⁶⁹ NOU 1980: 55 side 32.

⁷⁰ Jf. Selvig (2010) side 369.

3.4.2.1 Rocknes-saken⁷¹

Kjennelsen gjelder bulkskipet M/S Rocknes som grunnstøtte og gikk rundt i Vatilestraumen i januar 2004. Dette var lastet med grus og stein og skulle fra Norge til England. I tillegg hadde skipet tatt ombord bunkers og en mengde diesel. Idet skipet gikk på grunn kantret det, hvilket førte til lasteforskyvninger som igjen førte til at skipet krenget, og til slutt gikk rundt til det lå med bunnen i været. Ulykken førte til omfattende oljesølskader, at last falt ut, og at flere personer omkom.

Kystverket fattet vedtak som gikk ut på at eierne av Rocknes var økonomisk ansvarlige for oljesølskader samt skader som følge av bunkerslekkasje. Rederiet gikk til søksmål ved Oslo tingrett for å få kjent vedtaket ugyldig, subsidiært for å få sitt ansvar begrenset etter Londonkonvensjonen av 1976.

Noe senere ble skipets assurandør Gard stevnet av en kreditor ved Bergen tingrett. Dette førte til at begjæring om opprettelse av begrensingsfond ble innlevert ved Bergen tingrett. Retten avsa kjennelse om avvisning av begjæringen, idet erstatningssak allerede verserte for Oslo tingrett i anledning ulykken.

Rederiet anket kjennelsen videre til Gulating lagmannsrett, som ved ny kjennelse tillot begrensingsfond opprettet ved tingretten i Bergen. Gulating forankret sitt resultat i sjøloven § 180, som forutsetter at begrensingsfond kan opprettes selv om særskilt søksmål behandles ved en annen domstol. Retten påpekte videre at siden sakene ikke dreide seg om samme saksgjenstand og var mellom de samme partene, fulgte det heller ikke av daværende tvistemålslov § 63, jf. § 64, at kravet var litispendent.⁷²

⁷¹ Nordiske Domme 2006 side 248 *Rocknes*.

⁷² Jf. *Rocknes-saken* nederst på side 3.

Gulating påpekte videre at siden det nå stod saker både i Oslo og i Bergen, var det intet i veien for at Oslo tingrett avgjorde det ene kravet. Retten uttalte følgende om dette spørsmål:

«Lagmannsretten kan ikke se at det forhold at det er reist søksmål også for Oslo tingrett stenger for slik opprettelse så lenge det ikke er opprettet begrensningsfond ved Oslo tingrett. ... Spørsmålet om ansvarsgrunnlag må Oslo tingrett kunne behandle. Kravet vil i en slik situasjon måtte søkes sikret ved at det meldes i det begrensningsfond som er opprettet, jf. sjøloven § 178 nr. 2. Lagmannsretten er enig med kjærende part i at det vil innebære at Oslo tingrett ikke behøver å ta stilling til om det er beløpene i 76-konvensjonen eller 96-protokollen som får anvendelse.»⁷³

Utdraget ovenfor bekrefter tre viktige utgangspunkter. Først og fremst fastslår domstolen at Oslo tingrett kan ta stilling til om det foreligger erstatningsbetingende ansvarsgrunnlag. Domstolen sier altså indirekte at kravet kan behandles så lenge Oslo tingrett ikke tar stilling til de spørsmål som er litispendente etter sjølovens § 177.

Videre ble det påpekt at kravet vil «i en slik situasjon måtte søkes sikret» ved anmeldelse i begrensningsfondet. At kravet må søkes sikret i fondet, følger nettopp av sjøloven § 178 nr. 2 som sperrer for alternativ dekning. Domstolen bekrefter altså at eneste dekningsmulighet for et krav i et særskilt søksmål vil være dekning gjennom fondsutdelingen.

Retten påpeker avslutningsvis i dommen at Oslo tingrett «ikke behøver å ta stilling til» hvilke begrensningsbeløp som skal anvendes.⁷⁴ Årsaken til at domstolen ikke trenger å ta stilling til dette, er at spørsmålet vil bli behandlet i begrensningssøksmålet ved Bergen

⁷³ Jf. Rocknes-saken side 4.

⁷⁴ Se Rocknes-saken nederst på side 4.

tingrett. Retten avstår dermed fra å behandle problemstillingen ettersom litispendens har oppstått for disse spørsmål.

Kjennelsen fra Bergen tingrett harmonerer godt med den internasjonale rettsoppfatningen på området. I Mærsk-saken⁷⁵ avgjorde EF-domstolen at et særskilt søksmål og et begrensningssøksmål behandlet to ulike tvistegjenstander, og at litispendens dermed ikke oppstod for det særskilte søksmål. Dommen behandles i sin helhet under kapittel 4 nedenfor.

3.5 Spesielle rettsvirkninger av en dom i et begrensningssøksmål

Begrensningssøksmål defineres etter § 177 som et «søksmål for å få avgjort spørsmål om ansvar for de enkelte krav, retten til ansvarsbegrensning, begrensningsbeløpets størrelse og fordeling av fondet». Et slikt søksmål kan kun reises ved domstolen hvor fondet er opprettet, og kun av den ansvarlige, assurandøren eller kreditorene, jf. § 177 tredje ledd.

Kapittel 12 i sjøloven inneholder bestemmelser som regulerer den rettskraft som kan utledes av en rettskraftig dom i et begrensningssøksmål. To av rettskraftvirkningene avviker fra tvistelovens regler og behandles dermed særskilt hver for seg i det følgende.

I § 231 heter det at «reglene i tvisteloven får anvendelse med mindre annet følger av kapitlet her». Konsekvensen av dette er at der ikke annet er angitt, oppnår dommen i begrensningssøksmålet tilsvarende rettskraftvirkninger som en alminnelig rettskraftig dom.

3.5.1 Preklusjon av etteranmeldte krav - § 238

I sjøloven § 238 heter det at «krav som retten ikke har mottatt melding om innen fordelingen av fondet tas opp til doms i første instans, kan bare kreves dekket etter reglene i

⁷⁵ Sak C-39/02 Mærsk Olie & Gas A/S v Firma M. de Haan en W. de Boer.

§ 244 annet ledd». Et krav som ikke er meldt til fondsdomstolen innen hovedforhandlingen er avsluttet, *prekluderes* dermed fra dekning. Dette innebærer at fordringen bortfaller i sin helhet.⁷⁶

Bestemmelsen medfører i praksis at begrensningsfondet vil fungere som et endelig oppgjør for erstatningskravene som har oppstått ved ulykkeshendelsen. Fondsoppgjøret likner i denne forbindelse på konkurs- og dødsbooppgjør hvor preklusjon av krav som ikke er anmeldt, benyttes.⁷⁷

Preklusjonsreglene er forsvarlige fordi retten skal følge en streng fremgangsmåte ved opprettelse av globalbegrensningsfondet. Avgjørelse om opprettelse av fondet skal etter § 235 kunngjøres i Norsk Lysingsblad, slik at potensielle kreditorer får vite om fondet. Samtidig følger det av tredje ledd at «kjente fordringshavere» skal underrettes gjennom rekommandert brev. Sannsynligheten for at en kreditor ikke er klar over at fond er opprettet, blir etter dette minimal. Eventuelle kreditorer gis dermed muligheten til å fremme erstatningskrav ved å melde kravet innen fondet tas opp til doms i første instans, jf. § 238.

Domstolen kan, hvis det er nødvendig, etter § 244 andre ledd «sette til side et beløp til dekning av krav som ikke er anmeldt før fordelingen av fondet ble tatt opp til doms i første instans». At retten har mulighet til dette, skyldes praktiske grunner.⁷⁸

Det kanskje viktigste anvendelsesområdet til bestemmelsen, er der hvor domstolen står ovenfor et latent skadeomfang. Mange skader materialiserer seg først etter en viss tid, slik at det ikke er mulig å kartlegge skadeomfanget før rettskraftig dom foreligger. For

⁷⁶ Jf. Falkanger, Gyldendal rettsdata kommentar til Sjøloven note 417.

⁷⁷ Se f.eks. skifteloven § 75.

⁷⁸ Jf. NOU 1980: 55 side 56.

personskader er bestemmelsen særlig aktuell – ofte forverres skadeomfanget over tid, hvilket gjør at erstatningskravet vokser.⁷⁹

En annen grunn til å avsette midler fra utdeling, er at utenlandske kreditorer gis mulighet til å oppnå dekning for sine krav. En kreditor som får vite om fondet sent i behandlingen ved fondsdomstolen kan få avsatt et beløp til dekning av dette krav slik at han først kan få tvisten avgjort ved alminnelig søksmål.⁸⁰

Bestemmelsen har også praktisk betydning i forhold til de *særskilte søksmål*. Der spørsmål om ansvarsgrunnlag og erstatningsutmåling behandles ved en annen domstol enn fondsdomstolen, for eksempel etter § 178 nr. 6, må domstolen avsette midler til eventuell dekning av dette kravet i tilfelle det fører frem. Dersom kravet prekluderes, vil kreditor ikke ha andre dekningsmuligheter som følge av § 178 nr. 2. I et slikt tilfelle er det kanskje rimelig å forvente at fondsdomstolen utsetter fordelingen av fondet til rettskraftig dom i det særskilte søksmålet foreligger.⁸¹

Det avsatte beløp skal fordeles når ”alle anmeldte krav er avgjort og retten antar at det ikke vil bli anmeldt ytterligere krav”, jf. § 244 andre ledd. Dersom beløpet er for lite til å dekke den forholdsmessige andel som faller på vedkommende kreditor, følger det av forarbeidene at kravet allikevel bortfaller som for sent anmeldt. Hvis det viser seg at kravet ikke tas til følge eller at domstolen har avsatt et beløp som er for høyt, fordeles det resterende beløp på de øvrige kreditorene i henhold til fordelingsbrøken som har blitt fastsatt i begrensningssøksmålet.⁸²

⁷⁹ Jf. NOU 1980: 55 side 56.

⁸⁰ Jf. NOU 1980: 55 side 56.

⁸¹ Dette antas i Heidelberg-rapporten, se Hess (2005) side 73.

⁸² Jf. NOU 1980: 55 s. 56.

3.5.1.1 Forholdet til foreldelsesreglene

Sjøloven har egne regler om foreldelse i kapittel 19, som supplerer de alminnelige regler i foreldelsesloven⁸³. Særreglene finnes i sjøloven § 501 og kommer til anvendelse på mange av kravene som kan underlegges ansvarsbegrensning.⁸⁴ Med unntak for krav i anledning lasteskader, er utgangspunktet at kravene foreldes to år fra det tidspunkt den enkelte paragraf fastsetter. I praksis betyr dette at foreldelsesfristen er ett år kortere enn den alminnelige foreldelsesfrist på tre år, dersom det forutsettes at fristen begynner å løpe samtidig.⁸⁵

Når den ansvarlige reder skal vurdere om det er gunstig å opprette fond, bør han ta i betraktning foreldelsesreglene. Siden sjørettslige krav foreldes raskere enn andre krav, fører dette til at rederen ofte får saken «ut av verden» to år etter ulykkeshendelsen. Det kan derfor være fordelaktig av ham å forlike de kravene som blir reist i et alminnelig særskilt søksmål, uten å opprette fond. Eventuelle øvrige krav vil da foreldes i mellomtiden.

I mange tilfeller vil derfor fondets preklusjonsregler først være fordelaktige når rederen står ovenfor et stort og uoversiktlig skadeomfang, slik at alle kravene samles ved domstolen. Siden det dermed ikke er gitt at fondsopprettelse alltid er gunstig for den ansvarlige, bør vedkommende reder derfor vurdere nøye hvorvidt det er nødvendig å opprette begrensningsfond.

3.5.2 Utvidet rettskraft - § 245

I sjøloven § 245 står det at rettskraftig dom om ”retten til ansvarsbegrensning, ansvarsbeløpets størrelse, anmeldte krav og fordelingen av fondet” har bindende virkning for «alle som kan kreve dekning» av fondet ”uten hensyn til om de har meldt seg under

⁸³ Lov om foreldelse av fordringer (foreldelsesloven) av 1979.

⁸⁴ Relevant her er § 501 tredje til syvende ledd.

⁸⁵ Jf. Foreldelsesloven § 2.

saken”. Bestemmelsen innebærer at dommen i begrensningssøksmålet oppnår *utvidet rettskraft*.

Dette innebærer at de tvister som blir avgjort i søksmålet, også får bindende virkninger for andre enn partene.⁸⁶ Dette følger klart av ordlyden som angir at dommen har bindende virkninger for alle som «kan kreve» dekning. På dette punkt avviker reglene fra tvistelovens regler som angir at en dom kun har bindende rettskraftvirkning for sakens parter.⁸⁷ Alle som har et krav som utspringer fra ulykkeshendelsen saken gjelder, bindes derfor av rettskraften.⁸⁸

Det er i medhold av den utvidede rettskraft at krav kan prekluderes fra dekning i fondet. En dom som går ut på preklusjon av krav ville ellers ikke hatt bindende virkning for den kreditor som ikke var part i saken. En kreditor som pretenderer å ha et krav mot den begrensningsberettigede, er derfor bundet av dommens preklusive rettskraft med mindre han melder sitt krav før saken tas opp til doms (jf. § 238).

Rettskraftvirkningen er også årsaken til at det oppstår litispendensvirkninger for spørsmålet om retten til ansvarsbegrensning, som omtalt i kapittel 3.4.2. I motsatt tilfelle ville dom i det særskilte søksmål kunne stride mot avsagt dom i begrensningssøksmålet, siden begge domstoler da ville ha tatt stilling til samme problemstilling med virkning for begge parter.

⁸⁶ Jf. NOU 1980:55 side 56-57.

⁸⁷ Jf. Hov (2010) side 1262.

⁸⁸ Jf. Falkanger, Gyldendal rettsdata kommentar til Sjøloven note 424

4 Internasjonale litispendens- og rettskraftsspørsmål ved Brüsselforordningen og Luganokonvensjonen

4.1 Problematikken rundt *forum shopping*

På sjørettens område er begrepet *forum shopping* velkjent. Ettersom skipsfart er et internasjonalt fenomen, vil et skip kunne ha tilknytning til flere forskjellige jurisdiksjoner. Et skip som seiler under norsk flagg, kan for eksempel ha mannskap fra et land, og lasteinteressenter fra et annet. I tillegg kan det hende at skipet grunnstøter i et tredje land. Dersom en forutsetter at alle disse tilknytningene er til forskjellige land, får kreditorene fire alternative fora hvor erstatningssøksmål kan tenkes reist. Siden søksmålet baseres på vedkommende lands interne rett, kan de materielle rettsreglene variere avhengig av hvor saken føres.

Den som risikerer å bli part i erstatningssøksmål vil etter dette ofte forsøke å styre saken dit hvor reglene er mest gunstige for ham selv.⁸⁹ Det er dette som betegnes som *forum shopping*; den ansvarlige eller kreditoren søker det forum som er best egnet for ham i anledning saken.⁹⁰ Eksempelvis inntas det hyppig vernetingsklausuler i de fleste avtaler om stykkgodstransport idet visse vernetings ansees som gunstige for å behandle slike tvister.

Intensjonen med begrensningskonvensjonene er at begrensningsbeløpene skal være de samme uavhengig av hvilket land begrensningsfond opprettes i. Dette er blant annet bakgrunnen for at begrensningsbeløpene er stipulert i SDR for å hindre fluktuasjoner i valutamarkedet.⁹¹

⁸⁹ Jf. Falkanger (2010) s. 19.

⁹⁰ Jf. Selvig (2010) side 361-362.

⁹¹ Se Falkanger (2010) side 153.

I praksis slår imidlertid reglene ut ulikt. Flere land har ennå ikke ratifisert og tatt inn den siste endringsprotokollen av 1996 i sin lovgivning, og mange stater følger dermed Londonkonvensjonen av 1976. Noen stater følger til og med fortsatt konvensjonen fra 1957.⁹² Dette medfører at landene bruker ulike begrensningsbeløp, og dermed opprettholder muligheten for forum shopping. I mange tilfeller kan det derfor lønne seg for rederen å opprette fond i en 1957-stat hvor beløpene er lave. I disse statene skal det imidlertid mindre til for å konstatere bortfall av begrensningsretten, hvilket medfører at ulykkens bakenforliggende årsak også vil være bestemmende for hvor det er gunstig å opprette fond.⁹³

Det kan også tenkes at enkelte domstoler vil være å foretrekke for den ansvarlige fordi ansvarsgrunnlaget vurderes etter andre regler. For en ansvarlig reder kan det dermed være enklere å unnslippe ansvar i visse land. Samtidig kan han ha incentiv til å styre prosessen til et fjernt land fordi dette rett og slett er mer vanskelig tilgjengelig for kreditorene.⁹⁴

I denne fremstillingen vil det være for omfattende å problematisere gjeldende vernetingsregler på området. Imidlertid tas det samme utgangspunkt som Londonkonvensjonen legger grunnlag for, dvs. at fond kan opprettes der søksmål er reist mot rederen. Som kjent fører dette til at rettsvirkninger oppstår i medhold av sjøloven § 178 eller tilsvarende regler, slik at kravene kanaliseres til fondet. Spørsmålet i det følgende blir i hvilken grad internasjonale konvensjoner har modifisert de hittil gjennomgatte utgangspunktene i sjøloven.

⁹² Selvig (2005) s. 12.

⁹³ Jf. Matison (2001) s. 6-7.

⁹⁴ NOU 1980:55 s. 31.

4.2 Brüsselforordningen og Luganokonvensjonen

Da 1976-konvensjonens regler ble inkorporert i sjøloven tidlig på 1980-tallet eksisterte det ingen internasjonale konvensjoner som regulerte litispendens og rettskraft på tvers av landegrensene. En ansvarlig reder kunne dermed bli utsatt for arrest eller tvangsforretning i flere land samtidig til tross for at han hadde opprettet fond - det var kun landets interne rettsregler som hindret tvangsforretninger.⁹⁵ Siden inkorporasjonen av 1976-konvensjonen har det imidlertid oppstått internasjonale regler som oppstiller litispendens og rettskraft på tvers av landegrenser gjennom Brüsselkonvensjonen av 1968 og Brüsselforordningen av 2001 - samt Luganokonvensjonen av 1988 med senere endringer i 2007.

Brüsselkonvensjonen ble opprinnelig inngått mellom EU-landene for å sikre rettsenhet disse imellom. Senere ble det besluttet at EFTA-landene (inkludert Norge) skulle bli en del av regelverket. Dette ga opphavet til Luganokonvensjonen hvor Norge i dag er medlemsstat. Innenfor EU valgte fellesskapet å gå over til Brüsselforordningen i 2002 for å lette lovgivningsarbeidet. Denne har vesentlig samme innhold som Brüsselkonvensjonen.⁹⁶ Brüsselforordningen og Luganokonvensjonen er på de vesentlige områder identiske slik at rettspraksis knyttet til Brüsselkonvensjonen får anvendelse på Luganokonvensjonen og omvendt.⁹⁷

Sammen utgjør Brüsselforordningen og Luganokonvensjonen et regime som regulerer jurisdiksjon-, litispendens- og rettskraftspørsmål mellom EU-landene og de andre medlemslandene.⁹⁸ Denne rettsenheten vil heretter omtales som *Brüsselregimet*.

Luganokonvensjonen er inkorporert i norsk lovgivning ved en henvisning i tvisteloven § 4-8, hvor det fremgår at konvensjonen i sin helhet gjelder som lov med de vedlegg som til

⁹⁵ NOU 1980:55 s. 32.

⁹⁶ Pålsson (2002) side 25.

⁹⁷ Jf. Pålsson (2002) side 24.

⁹⁸ Jf. Luganokonvensjonen artikkel 1 tredje ledd.

enhver tid er bindende for Norge. Reglene i konvensjonen supplerer dermed tvisteloven, og får anvendelse også på sjørettens område.

Luganokonvensjonen er oversatt til flere språk som alle har lik gyldighet.⁹⁹ Henvisningene i den følgende fremstilling vil være til den norske 2007-utgaven av Luganokonvensjonen. Nummereringen avviker på noen steder fra Brüsselkonvensjonen og forordningen. Der det henvises til Brüsselkonvensjonen eller forordningen, settes en henvisning til Luganokonvensjonen i parentes.

4.2.1 Litispendensspørsmål

Hovedregelen om litispendens følger av Luganokonvensjonens artikkel 27. Første ledd angir at dersom søksmål som har ”samme tvistegenstand, hviler på samme grunnlag og som reises mellom samme parter” reises ved domstoler i ulike konvensjonsstater, skal alle andre domstoler enn den som saken først er reist ved, av eget tiltak utsette forhandlingene til det er avgjort om den første domstol er kompetent. Andre ledd sier at ”når det er avgjort at den første domstol er kompetent, skal alle andre domstoler erklære seg inkompetente til fordel for denne domstol”.

Regelen angir altså prinsippet om «først i tid» som avgjørende for hvilken domstol som er rett vernet for saken. Hensikten med forumregelen er å forhindre parallelle prosesser og motstridende domsavgjørelser,¹⁰⁰ slik at reglene om ikke-anerkjennelse i Luganokonvensjonen art. 34 ikke behøver å komme til anvendelse.¹⁰¹

De tre vilkårene er kumulative, slik at alle må være tilfredsstilt for at litispendens skal oppstå. Når artikkel 27 nevner «samme grunnlag», henviser den både til sakens fakta og det

⁹⁹ Justis- og beredskapsdepartementet (2004).

¹⁰⁰ Selvig (2005) s. 17.

¹⁰¹ Jf. Pålsson (1997) side 711.

rettslige grunnlaget, mens tvistegenstanden gjelder det formål som skal oppnås, reflektert gjennom påstanden som nedlegges i søksmålet. Vilkårene omtales som litispendensreglenes *objektive side*.¹⁰²

Når det anlegges særskilt søksmål uavhengig av et opprettet begrensningsfond, vil påstanden bygge på regler om ansvarsgrunnlag som skal holde rederen ansvarlig for tapet. Hensikten med et begrensningsfond vil imidlertid være å begrense rederens ansvar. Selv om begge typer saksanlegg dreier seg om samme *faktiske* forhold (ulykkeshendelsen), er både rettsreglene og påstanden som nedlegges i de to søksmålene ikke samsvarende. Sakene hviler etter dette ikke på samme grunnlag, og har heller ikke samme tvistegenstand.¹⁰³

Litispendens må imidlertid oppstå når det gjelder retten til ansvarsbegrensning, slik at domstolen i det særskilte søksmål ikke kan behandle dette spørsmål. Her vil tvistegenstanden være den samme, og spørsmålet vil bygge på samme rettsregler og faktiske forhold.¹⁰⁴

Litispendensvirkningene gjelder etter ordlyden i art. 27 mellom «samme parter». Dette er reglenes *subjektive side*. Bestemmelsen vil klarligvis få anvendelse der samme kreditor anlegger søksmål mot rederen i to forskjellige stater.

Når det derimot opprettes begrensningsfond, er det i Norge ikke et krav om at navngitte kreditorer skal stevnes som parter i begrensningssøksmålet. Sjøloven § 177 opererer med et utvidet litispendensbegrep som innebærer at alle blir bundet uavhengig av om de er parter i begrensningssøksmålet eller ikke. Aktuelle kreditorer skal imidlertid varsles (jf. sjøloven §

¹⁰² Jf. Pålsson (1997) side 715 jf. Tatry-saken spalte 40.

¹⁰³ Jf. Hess (2008) side 71.

¹⁰⁴ Dette følger for så vidt også av Londonkonvensjonen artikkel 14, jf. Røsæg (2007) side 232.

235), og må deretter selv melde kravene i fondet. Der det er tvister, kan disse avgjøres særskilt (§ 242 annet ledd).

Tilsvarende litispendensvirkninger som sjøloven § 177 oppstiller, kan ikke leses ut av Luganokonvensjonen. Forutsetningen for at litispendens skal oppstå i medhold av artikkel 27 når det gjelder retten til ansvarsbegrensning, må derfor være at vedkommende kreditor er part i begrensningssøksmålet – det vil si at vedkommende er innstevnet gjennom domstolen.¹⁰⁵

Reglene om litispendens i sjøloven § 177 kan heller ikke på selvstendig grunnlag medføre noen internasjonal litispendensvirkning etter at et begrensningsfond opprettes i Norge, siden disse kun hindrer særskilt søksmål «her i riket». En eventuell internasjonal rettskraftvirkning av en kjennelse om fondsopprettelse avsagt i medhold av § 177 får derfor ingen direkte betydning for litispendensvurderingen.¹⁰⁶

Konklusjonen i forhold til artikkel 27 er altså at opprettelse av begrensningsfond i Norge ikke medfører internasjonale litispendensvirkninger etter artikkel 27 for *særskilte søksmål*. Dette følger av at sakene ikke gjelder samme tvistegjenstand eller har samme rettslige grunnlag. Den skisserte løsningen ble fulgt i Mærsk-saken som gjennomgås i sin helhet i kapittel 4.4.

4.2.2 Rettskraftsspørsmål

Litispendensreglene får altså ikke anvendelse der begrensningsfond er opprettet, og særskilt søksmål reises i en annen stat. Det er derfor aktuelt å undersøke hvilke rettsvirkninger som oppstår gjennom reglene om rettskraft. Disse står i Luganokonvensjonens artikkel 32 og 33.

¹⁰⁵ Jf. Fisknes (1991) side 112-113.

¹⁰⁶ Jf. Fisknes (1991) side 113.

Artikkel 33 fastslår at en ”dom avsagt i en konvensjonsstat skal anerkjennes i de andre konvensjonsstater uten noen særskilt prosedyre”. Dette innebærer at en dom som er avsagt i Norge, skal tillegges både positiv og negativ rettskraftvirkning innenfor Brüsselregimet.¹⁰⁷

Artikkel 32 fastslår at domsbegrepet i artikkel 33 omfatter «enhver avgjørelse truffet av en domstol i en konvensjonsstat, uten hensyn til hva den kalles, herunder kjennelse, fullbyrdelsesordre eller avgjørelse om sakskostnader truffet av en tjenestemann ved domstolen». Ordlyden omfatter altså langt flere avgjørelser enn det tradisjonelle domsbegrepet i norsk rett.

Som påpekt innledningsvis i oppgaven opprettes et norsk begrensningsfond ved at kjennelse avsies, jf. sjøloven § 234. Artikkel 33 medfører helt klart at kjennelsen skal anerkjennes som en «dom» i de andre medlemsstatene, på samme måte som norske domstoler må respektere en tilsvarende utenlandsk kjennelse.¹⁰⁸

Avgjørelsen om opprettelse av fond blir altså bindende for de skadelidte. Dette gjelder uten hensyn til om de først har fått uttale seg, så lenge de blir meddelt avgjørelsen og har anledning til å anke spørsmålene som har blitt avgjort i kjennelsen.¹⁰⁹

På tilsvarende måte vil en dom i et begrensningssøksmål helt klart omfattes av Luganokonvensjonens artikkel 32. Kreditorerne må etter dette forholde seg til det materielle innhold i kjennelsen som oppretter fondet, og dommen som frigir eller fordeler dette.¹¹⁰

¹⁰⁷ Jf. Bull, Gyldendal rettsdata kommentar til Luganoloven note 105.

¹⁰⁸ Jf. Bull, Gyldendal Rettsdata kommentar til Luganoloven note 104.

¹⁰⁹ Jf. Bull, Gyldendal Rettsdata kommentar til Luganokonvensjonen note 114.

¹¹⁰ Jf. Bull, Gyldendal rettsdata kommentar til Luganoloven note 105.

4.2.3 Forholdet mellom Luganokonvensjonen og sjøloven

Det systemet som opprinnelig oppstod i medhold av 1976-konvensjonen gjennom sjøloven § 178 nr. 3, medførte at domstolene hadde diskresjonær kompetanse til å anerkjenne rettsvirkninger utenlandske fond. Luganokonvensjonen baserer seg imidlertid på en annen løsning, ved at en norsk domstol er forpliktet til å anerkjenne fondets rettsvirkninger i medhold av artikkel 33 jf. 32. Norske domstoler har altså ikke lenger mulighet til å vurdere om fondet tjener som tilstrekkelig dekning for det krav som skal pådømmes. Dette vil i flere tilfeller føre til at kreditorene får dårligere dekning for sine krav.¹¹¹ Spørsmålet blir da hvordan en slik strid mellom konvensjonene skal løses.

Artikkel 67 i Luganokonvensjonen regulerer dennes forhold til andre konvensjoner. Her fremgår det at den ikke berører konvensjoner som ”regulerer domsmyndighet eller anerkjennelse eller fullbyrdelse av dommer på særskilt avgrensede saksfelter”.

At Londonkonvensjonen regulerer et særskilt avgrenset saksfelt kan ikke være tvilsomt.¹¹² Spørsmålet etter dette blir om denne regulerer «domsmyndighet eller anerkjennelse eller fullbyrdelse» av dommer.

Londonkonvensjonen inneholder ikke eksplisitte bestemmelser om noen av spørsmålene. Imidlertid kan det konstateres at konvensjonen medfører at all dekning skal skje i fondet, samt at mange erstatningssøksmålene fra kreditorene vil bli reist ved fondsdomstolen. Det kan derfor hevdes av Londonkonvensjonen regulerer domsmyndighet *i praksis*, og at dennes løsning må gå foran Luganokonvensjonen.

Londonkonvensjonen inneholder imidlertid ingen plikt for domstolene til å anerkjenne utenlandske fond. Anerkjennelsen av utenlandske fonds rettsvirkninger er en helt og holdent diskresjonær rett for domstolen, jf. sjøloven § 178 nr. 3. Å konstatere at

¹¹¹ Jf. Selvig (2005) s. 34.

¹¹² Jf. Selvig (2005) s. 19.

Londonkonvensjonen «regulerer domsmyndighet ... på særskilt avgrensede saksfelter» blir dermed vanskelig når konvensjonen ikke inneholder eksplisitte bestemmelser om dette. Det er for øvrig også påfallende at den ikke inneholder bestemmelser om «anerkjennelse eller fullbyrdelse av dommer» i dette henseende.

Synspunktet om at konvensjonen ikke regulerer spørsmålene er støttet av Griggs som ved henvisning til engelsk domstolskapt praksis konstaterer at «the 1976 Limitation Convention does not govern jurisdiction for limitation actions»¹¹³. Griggs påpeker videre at det er mange konvensjoner som eksplisitt regulerer jurisdiksjonsspørsmål, men at Londonkonvensjonen ikke er en av disse.¹¹⁴

I Uno-saken¹¹⁵ ble det vist til en analyse av Griggs fra samme bok, hvor det ble påpekt at han skriver at 1976-konvensjonen er «procedural in nature rather than substantive»¹¹⁶. Drøftelsen gikk ut på å finne ut hvorvidt konvensjonen inneholdt kun prosessregler, eller om den også inneholdt materielle regler. I Uno-saken ble dette anført til støtte for at konvensjonen inneholdt regler om «domsmyndighet eller anerkjennelse eller fullbyrdelse av dommer». Griggs m.fl. kom til at konvensjonen trolig kun regulerer prosessrettslige spørsmål. Utsagnet kan dermed ikke tas til inntekt for at konvensjonen også regulerer *jurisdiksjonsspørsmål*, slik artikkel 67 krever.

Siden den norske vedtagelsen av Luganokonvensjonen er det blitt avsagt en rekke sjørettslige dommer som bidrar til å klarlegge forholdet mellom artikkel 67 og Londonkonvensjonen. Dommene belyser også de sentrale spørsmål knyttet til litispendens og rettskraft.

¹¹³ Griggs (2005) s. 83.

¹¹⁴ Griggs (2005) s. 83

¹¹⁵ Nordiske Domme 2005 s. 484 avsnitt 2.3(gjennomgås nedenfor).

¹¹⁶ Griggs (2005) s. 78-80.

4.3 Uno-saken¹¹⁷

Lasteskipet M/S Uno kolliderte i 2002 med prammen Dettmer Tank i Kiel-kanalen. Kollisjonen medførte at Uno sank i løpet av få minutter. Flere erstatningsbetingende skader oppstod, blant annet skade på Dettmer Tank, tap av last på Uno, bergningsomkostninger samt kostnader til vrakfjerning av Uno. Den foreliggende sak gjaldt oppgjøret etter vrakfjerningen.

Vraket av Uno ble fjernet av tyske havnemyndigheter (Wasser- und Schifffahrtsdirektion, heretter WSN) som hadde kostnader pålydende 746 528,- euro i forbindelse med vrakfjerningen.¹¹⁸ For å få dekket utgiftene gikk WSN til sak mot Unos danske eiere i Tyskland og fikk rettskraftig dom for beløpet. På denne tiden eksisterte det egne begrensningsbeløp for vrakfjerning etter tysk rett. Begrensning etter disse ble imidlertid ikke påberopt idet begrensningsbeløpet oversteg erstatningskravet. Eierne av Uno påberopte seg retten til dansk ansvarsbegrensning ved en eventuell tvangsfullbyrdelse, men denne anførsel ble ikke tatt til følge etter tysk rett.¹¹⁹

WSN anmodet den danske namsfogden i Fredericia om å fullbyrde den tyske dommen. Retten avsa kjennelse som gikk ut på at denne kunne fullbyrdes i Danmark i medhold av Brusselkonvensjonen artikkel 26 jf. 25 (Luganokonvensjonen artikkel 33 jf. 32). Unos eiere anførte forgjeves at artikkel 13 i Londonkonvensjonen regulerte jurisdiksjonsspørsmål, slik at dommen ikke kunne anerkjennes i medhold av Brusselkonvensjonen artikkel 57 (Luganokonvensjonens artikkel 67). Retten antok at dommen fra Tyskland var tvangskraftig siden Uno ikke hadde tatt forbehold om ytterligere krav etter tyske regler svarende til sjølovens § 180.¹²⁰

¹¹⁷ Nordiske Domme 2005 s. 484 Sjø- og Handelsretten i København

¹¹⁸ Uno-saken, avsnitt 4 under «sagsfremstilling».

¹¹⁹ Uno-saken, avsnitt 4 under «sagsfremstilling».

¹²⁰ Uno-saken, avsnitt 6 under «sagsfremstilling».

I forbindelse med at dommen nå ble forsøkt fullbyrdet i Danmark, leverte Unos eiere begjæring om opprettelse av begrensningsfond i medhold av den danske sjøloven som i likhet med de norske angir at fond kan opprettes som et forsvar mot tvangsforretning. Begjæringen om opprettelse av begrensningsfond ble levert til Sjø- og Handelsretten i København.¹²¹

Kjennelsen om fullbyrdelsesspørsmålet fra Fredericia-domstolen ble anket av Uno til Vestre Landsret med påstand om henvisning til Sjø- og Handelsretten i København, subsidiært at begjæringen om utlegg ble nektet fremmet. Landsretten stadfestet i 2005 kjennelsen til Fredericia-domstolen. Landsretten kom til dette resultat fordi den mente at Uno kunne opprettet begrensningsfond i Tyskland i anledning det opprinnelige søksmålet der, samt at Brüsselkonvensjonen artikkel 57 ikke medførte at den tyske dommen skulle nektes anerkjennelse i Danmark. Siden rettsavgjørelsen var tvangskraftig etter de tyske regler svarende til sjøloven § 180, var det intet til hinder for at utlegg ble tatt.¹²²

Parallelt med saken i Fredericia-domstolen, ble begjæringen om opprettelse av begrensningsfond tatt til følge ved Sjø- og Handelsretten i København. Begrensningsfond ble derfor opprettet der.¹²³

WSN nedla derfor påstand om at kravet de hadde fått dom for, skulle avvises som et krav i fondet slik at dette ikke ble underlagt danske begrensningsregler. Uno nedla påstand om at det fulle kravet måtte begrenses etter danske regler. Spørsmålet for retten ble derfor hvilket krav som skulle dekkes i fondet; det fulle kravet til WSN som det allerede var avsagt dom for, eller den rest som ble igjen av dette kravet etter at det ble underlagt begrensning sammen med de øvrige kravene i ulykken.¹²⁴

¹²¹ Uno-saken, avsnitt 8 under «sagsfremstilling».

¹²² Uno-saken, avsnitt 8 under «sagsfremstilling».

¹²³ Uno-saken, avsnitt 10 under «sagsfremstilling».

¹²⁴ Uno-saken, avsnitt 13 under «sagsfremstilling».

Som begrunnelse for at den danske domstolen ikke trengte å ta hensyn til den tyske dommen, anførte Uno at artikkel 13 og 14 i Londonkonvensjonen regulerte jurisdiksjonsspørsmål. Dommen skulle derfor ikke anerkjennes i medhold av artikkel 57 i Brüsselkonvensjonen.¹²⁵ WSN hevdet at Brüsselkonvensjonen medførte at dommen skulle anerkjennes i Danmark.¹²⁶

Sjø- og handelsretten kom til at fondet var opprettet med rette og at hele kravet fra WSN skulle begrenses etter danske regler. I motsatt tilfelle, fastslo retten, ville det føre til det uakseptable resultat at ”området for anvendelse av reglene om ansvarsbegrensning gjennom opprettelse av fond kunne bli eliminert i et ikke uvesentlig omfang”.¹²⁷ Retten avgjorde med andre ord at Londonkonvensjonen regulerte jurisdiksjonsspørsmålene, slik at artikkel 57 i Brüsselkonvensjonen tilsa at dommen ikke kunne anerkjennes i medhold artikkel 26 konvensjonen. Dette ble begrunnet med at Londonkonvensjonen inneholdt både regler om opprettelse, fordeling og utelukkelse av andre rettslige skritt når fond var opprettet.¹²⁸

Domstolen støttet seg på EF-domstolens uttalelser i Mærsk-saken¹²⁹ hvor det ble avgjort at opprettelse av fond og et erstatningssøksmål er to forskjellige saksgjenstander. Et tysk søksmål kunne derfor ikke utelukke opprettelse av begrensningsfond i Danmark. Retten tok imidlertid ikke stilling til at Uno ved anlagt søksmål i Tyskland, allerede da kunne opprettet begrensningsfond. Retten berørte heller ikke spørsmålet knyttet til den danske sjølovs § 180, som er identisk med den norske. Ifølge denne var dommen fra Tyskland tvangskraftig siden Uno ikke hadde inntatt forbehold om ytterligere krav, og heller ikke hadde opprettet begrensningsfond i Tyskland. Dommeren avgjorde dermed saken på bakgrunn av artikkel

¹²⁵ Se avsnitt 2.2-2.4 under «Parternes procedure - Uno».

¹²⁶ Se avsnitt 2 under «Parternes procedure - WSN».

¹²⁷ Se avsnitt 1 under «Rettens afgørelse».

¹²⁸ Se avsnitt 1 under «Rettens afgørelse».

¹²⁹ Sak C-39/02 Mærsk Olie & Gas A/S v Firma M. de Haan en W. de Boer.

57 i Brüsselkonvensjonen, ved å konstatere at Londonkonvensjonen inneholdt regler om jurisdiksjon. Ettersom at Mærsk- saken ikke var avgjort av dansk Høyesterett på dette tidspunkt, vil den kommenteres i sin helhet nedenfor.

Konklusjonen i Uno-saken ble dermed at den tyske dommen ikke oppnådde rettsvirkninger i Danmark, slik Brüsselkonvensjonen artikkel 26 jf. 25 la opp til. Dette skjedde til tross for at den var tvangskraftig etter regler tilsvarende § 180 i sjøloven, og dermed kunne fullbyrdes.

Selvig antar at den danske domstolens avgjørelse er i strid med EU-reglene etter Brüsselkonvensjonen på dette punkt, når retten antar at Brüsselkonvensjonen artikkel 57 får anvendelse i saken.¹³⁰ Det må påpekes at WSN fikk dekket 80 % av sitt totalkrav i fondet, og at dommen antakeligvis av denne årsak ikke ble påanket til Højesteret.¹³¹ Senere praksis viser også at de synspunkter som ble lagt til grunn, i ettertid har blitt fraveket.

4.4 Mærsk-saken¹³²

Det neste sakskompleks som er relevant på området, gjaldt en tråler ved navn «Cornelis Simon». Denne hadde under fiske i 1985 forårsaket flere skader på en rørledning lokalisert på dansk kontinentalsokkel. Rørledningen lå mellom to oljefelter tilhørende Mærsk, som kort tid etter skaden oppstod konstaterte skader det kostet 1,7 millioner amerikanske dollar å reparere.¹³³

Ettersom at tråleren var registrert i Nederland, inngav eierne begjæring om opprettelse av begrensningsfond ved byretten i Groningen i Holland, Nederland.¹³⁴ Nederland hadde på

¹³⁰ Selvig (2005) side 23.

¹³¹ Jf. Selvig (2005) side 23.

¹³² Nordiske Domme 1998 s. 135 Vestre Landsret.

¹³³ Jf. avsnitt 2 i dommen.

¹³⁴ Under «Sagens nærmere omstændigheder» i dommen.

dette tidspunkt tiltrådt 1957-konvensjonen som ikke krevde at rederen måtte bli saksøkt for at fond skulle kunne opprettes. Det var derfor adgang for eierne av tråleren å velge dette forum. Begrensningsbeløpene i Nederland var vesentlig lavere enn ellers, da de fleste andre aktuelle land på dette tidspunkt var medlemmer av 1976-konvensjonen med høyere begrensningsbeløp.¹³⁵

Omtrent en måned etter at fondet ble tillatt opprettet i Nederland, stevnet Mærsk eierne av tråleren ved Vestre Landsret i Danmark. Utvilsomt var dette for å dra nytte av de høyere ansvarsgrenser som da gjaldt under 1976-konvensjonen i Danmark.¹³⁶ Samtidig anket Mærsk avgjørelsen om opprettelse av fond i Groningen og bestred rettens kompetanse til å behandle saken. Ankeinstansen i Nederland opprettholdt avgjørelsen om opprettelse av fond. Mærsk meldte ikke krav i fondet i Nederland, hvilket førte til at fondet ble frigitt. Eierne av tråleren fikk fondsbeløpet tilbake i sin helhet.¹³⁷

Saken stod etter dette for Vestre Landsret i Danmark, som skulle avgjøre tre tvistesporsmål. Første tvist var om Vestre Landsret var korrekt verneting for saken. Det andre spørsmål var om avgjørelsen om opprettelse og frigivelse av fondet i Groningen hadde rettsvirkninger i Danmark i medhold av Brüsselkonvensjonen artikkel 26, jf. 25(Luganokonvensjonen artikkel 33 jf. 32). Det tredje spørsmål var om opprettelse av fond i Nederland medførte litispendensvirkninger slik at saken måtte avvises i medhold av artikkel 21(Luganokonvensjonen art. 27). Londonkonvensjonens forhold til artikkel 57 ble ikke behandlet i saken for landsretten.

¹³⁵ Jf. Selvig (2005) side 23.

¹³⁶ Jf. Selvig (2005) side 24.

¹³⁷ Under «Sagens nærmere omstændigheder» i dommen.

Retten kom til at domstolen etter danske regler sammenhold med artikkel 5 i Brüsselkonvensjonen, hadde kompetanse til å behandle saken. Vestre Landsret var dermed korrekt verneeting.¹³⁸

Spørsmålet etter dette var om rettsavgjørelsene i Nederland som gikk ut på opprettelse og frigivelse av fondet fikk rettsvirkninger i Danmark, slik at saken måtte avvises i Danmark i medhold av den negative rettskraftvirkningen. Retten kom til at ordlyden i artikkel 25 omfattet disse avgjørelsene, slik at artikkel 26 medførte at dommen fikk rettsvirkninger i Danmark.¹³⁹

Når det gjaldt spørsmålet om litispendens, kom retten på bakgrunn av artikkel 21 (Luganokonvensjonens artikkel 27) i konvensjonen at saken hvilte på samme grunnlag siden den omhandlet samme seilas og samme skader. Dette måtte føre til at litispendensvirkninger oppstod som følge av fondet i Nederland, siden dette var opprettet før stevning ble tatt ut. Saken ble etter dette avvist ved Landsretten.¹⁴⁰

Ettersom at konvensjonens artikkel 57 (Luganokonvensjonen artikkel 67) ble vurdert i forhold til Londonkonvensjonen, ble saken ikke satt helt på spissen. Dette rettslige grunnlag ble imidlertid påberopt i ankeomgangen.

4.4.1 Højesterets behandling av Mærsk-saken¹⁴¹

Mærsk anket dommen videre til dansk Højesteret og påstod opphevelse av landsrettens dom samt hjemvisning til ny realitetsbehandling. Eierne påstod stadfestelse av landsrettens dom.¹⁴²

¹³⁸ Se avsnitt 1 under «Landsrettens bemerkninger».

¹³⁹ Se avsnitt 2 under «Landsrettens bemerkninger».

¹⁴⁰ Se avsnitt 4-6 under «Landsrettens bemerkninger».

¹⁴¹ Nordiske Domme 2005 s. 631 Danmarks Højesteret.

¹⁴² Under «Højesterets dom - Påstande»

Mærsk hevdet at den hollandske rettsavgjørelse ikke skulle oppnå rettsvirkninger i Danmark, siden Brüsselkonvensjonen artikkel 57 (Luganokonvensjonen artikkel 67) medførte at Londonkonvensjonen regulerte spørsmålet om anerkjennelse av rettsvirkninger.¹⁴³

Mærsk hevdet endelig at siden det var ti skader på rørledningen, måtte disse ti skader vurderes som ti enkelthendelser. Den hollandske rettsavgjørelsen skulle ifølge Mærsk etter dette kun tillegges rettsvirkninger for en av hendelsene, slik at de øvrige skader kunne kreves erstattet i Danmark. For øvrig opprettholdt Mærsk samme standpunkt som i Landsretten.¹⁴⁴

Eierne av Cornelis Simon anførte at artikkel 57 i Brüsselkonvensjonen ikke kom til anvendelse, da verken 1957- eller 1976-konvensjonen inneholdt regler om jurisdiksjon, anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer. Videre hevdet eierne at rettsvirkningene av domsavgjørelsen om å frigi det hollandske fond måtte respekteres fullt ut i Danmark etter Brüsselkonvensjonen artikkel 26 jf. 25 (Luganokonvensjonen artikkel 33 jf. 32). Avgjørelsen fra Nederland måtte derfor medføre at Mærsk sitt krav hadde blitt prekludert fra dekning.¹⁴⁵

I forkant av at saken ble behandlet ved dansk Høyesterett, forela domstolen fire spørsmål for EF-domstolen til prejudisiell avgjørelse. Dom ble avsagt i 2004.

¹⁴³ Se «Høyesterets bemerkninger – Anbringender» i dommen.

¹⁴⁴ Se «Høyesterets bemerkninger – Anbringender» i dommen.

¹⁴⁵ Se «Høyesterets bemerkninger – Anbringender» i dommen.

4.4.2 EF-domstolens avgjørelse¹⁴⁶

Det første spørsmålet som ble forelagt EF-domstolen, var om begjæring om opprettelse av begrensningsfond utgjorde «proceedings» (søksmål) etter artikkel 21 i Brüsselkonvensjonens regler om litispendens (Luganokonvensjonen artikkel 27), når det ut ifra begjæringen om fondsopprettelse var angitt hvem som var aktuelle skadelidte.¹⁴⁷

Domstolen uttalte at formålet med bestemmelsen var å hindre parallelle saksanlegg innenfor EU, og at «proceedings» dermed måtte tolkes vidt. Opprettelse av begrensningsfond utgjorde derfor utvilsomt «proceedings».¹⁴⁸

Domstolen påpekte imidlertid at et erstatningssøksmål og opprettelse av begrensningsfond «klart» ikke dreide seg om samme «subject matter» og «cause of action» etter artikkel 21 (samme tvistegjenstand og samme grunnlag etter Luganokonvensjonen artikkel 27). Domstolen uttalte at erstatningssøksmål ble reist for å konstatere at skadevolderen var ansvarlig, mens begrensningsfond ble opprettet for å begrense ansvaret etter 1957-konvensjonen. Siden vilkårene i artikkel 21 ikke var oppfylt kunne litispendens ikke oppstå.¹⁴⁹

Domstolen påpekte imidlertid at artikkel 22 (artikkel 28) inneholdt en regel om konnekse krav, og at kravene i denne saken var tilstrekkelig «related» (konnekse) til at vilkåret var oppfylt. Domstolen tok imidlertid ikke stilling til spørsmålet i realiteten siden fondet i Nederland var frigitt på dette tidspunkt.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Sak C-39/02 Mærsk Olie & Gas A/S v Firma M. de Haan en W. de Boer.

¹⁴⁷ Avsnitt 29 i sak C-39/02.

¹⁴⁸ Avsnitt 31-34 i sak C-39/02.

¹⁴⁹ Avsnitt 35-39 i sak C-39/02.

¹⁵⁰ Avsnitt 40-41 i sak C-39/02.

Det neste spørsmålet som ble forelagt EF-domstolen, var om en beslutning om å opprette fond, utgjorde en «judgment» (dom) etter artikkel 25 (artikkel 31). Retten uttalte i denne forbindelse at domsbegrepet ikke bare omfattet avgjørelser som konkluderte en sak, men også til midlertidige (provisional) avgjørelser samt saksledende avgjørelser og beslutninger (interlocutory decisions). Retten kom etter dette til at avgjørelsen om å opprette fondet, var en dom i konvensjonens forstand.¹⁵¹

Retten tok etter dette, stilling til om anerkjennelsen av dommen kunne nektes i Danmark på grunnlag av at Mærsk ikke hadde mottatt tilstrekkelig forkynnelse etter artikkel 27 nr. 2 (artikkel 34 nr. 2). Mærsk hadde nemlig anlagt særskilt søksmål i Danmark før de fikk offisiell forkynning fra domstolen i Nederland, selv om de uoffisielt hadde blitt informert av sine advokater om fondets eksistens. Først et halvt år etter at fondet ble opprettet hadde de fått offisiell forkynnelse. Før offisiell forkynnelse ble gitt, hadde imidlertid Mærsk anket avgjørelsen om opprettelse av fond og bestridt rettens kompetanse til å behandle saken.

Retten bemerket at forkynningsmangler var uvesentlige så lenge de skadelidte hadde blitt meddelt avgjørelsen etter at den ble truffet, og da hadde god tid til å forberede sitt forsvar.¹⁵² Domstolen påpekte at avgjørelsen om å opprette fond var avsagt «in default of appearance» (fraværssdom) etter artikkel 27 nr. 2 (artikkel 34 nr. 2), men at bestemmelsen ikke utelukket anerkjennelse av dommen når saksøkte rent faktisk hadde tid til å forberede sitt forsvar.¹⁵³ I tillegg påpekte retten at Mærsk hadde anket vernetingsspørsmålet, og at dette samlet medførte at unntaket i artikkel 27 nr. 2 ikke kom til anvendelse.^{154 155}

¹⁵¹ Avsnitt 43-52 i sak C-39/02.

¹⁵² Avsnitt 58 i sak C-39/02.

¹⁵³ Avsnitt 58-62 i sak C-39/02.

¹⁵⁴ Saksfremstilling i Nezterowicz (2005) side 142-146.

¹⁵⁵ Jf. Bull, Gyldendal rettsdata kommentar til Luganolovent note 104.

4.4.3 Højesterets endelige avgjørelse¹⁵⁶

I sine domspremisser sluttet Højesteret seg i hovedsak til EF-domstolens uttalelser.

Retten konstaterte først at de konvensjonsforpliktelser Nederland og Danmark hadde påtatt seg gjennom 1957- og 1976-konvensjonen ikke ga noe grunnlag for å fravike Brüsselkonvensjonens regler om kompetanse, anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer i medhold av artikkel 57(67).¹⁵⁷ Selv om retten ikke sa det eksplisitt, ligger det i uttalelsen at begrensingskonvensjonene ikke regulerer domsmyndighet, anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer.

Domstolen uttalte videre at det ikke var grunnlag for å avvise det danske søksmålet på grunnlag av artikkel 21 (27) om litispendens.¹⁵⁸ Domstolen sluttet seg her EF-domstolens uttalelser om at begjæring om opprettelse av fond og erstatningssøksmål hviler på forskjellige grunnlag og utgjør forskjellige tvistegenstander. Litispendensvirkninger kunne dermed ikke oppstå i medhold av artikkel 21(27).

Retten konstaterte videre i tråd med EF-domstolens uttalelse at avgjørelsen om opprettelse av fond i Nederland skulle regnes som en dom (judgment) etter artikkel 25 (32). Avgjørelsen måtte derfor i medhold av artikkel 26 (33) legges til grunn ved behandlingen av den danske saken.¹⁵⁹

Højesteret sluttet videre at siden avgjørelsen om opprettelse av fond oppnådde rettskraft i Danmark, måtte tilsvarende rettskraft legges til grunn for avgjørelsen om å avvikle fondet. Højesteret uttalte videre at dommene måtte forstås slik at de gjaldt alle de ti skadene på rørledningen. Siden Mærsk ikke hadde meldt kravet i fondet, medførte hollandske

¹⁵⁶ Nordiske Domme 2005 s. 631 Danmarks Højesteret.

¹⁵⁷ Se «Højesterets begrundelse og resultat», første avsnitt.

¹⁵⁸ Se «Højesterets begrundelse og resultat», andre avsnitt.

¹⁵⁹ Se «Højesterets begrundelse og resultat», tredje og fjerde avsnitt.

rettsregler at avgjørelsen om å avvikle fondet hadde preklusiv virkning. Eierne av trålerne ble dermed frifunnet for erstatningskravet i Danmark.¹⁶⁰

Mærsk-saken inneholder flere uttalelser som er relevante for å fastlegge de internasjonale rettsvirkninger av et globalbegrensningsfond. De synspunkter som kan utledes av Høyesterets dom vil oppsummeres avslutningsvis. Så langt kan det imidlertid konstateres at artikkel 57 (67) ikke hindrer anerkjennelse eller fullbyrdelse av dommer i medhold av Brüssel- og Luganokonvensjonen. Synspunktet i Uno-saken ble dermed forkastet av Høyesteret i den foreliggende sak.

4.5 ECE-saken¹⁶¹

Den siste avgjørelsen av betydning for internasjonale litispendens- og rettskraftspørsmål er en kjennelse avsagt av Høyesteretts Kjæremålsutvalg i 2007. Saken gjaldt en kollisjon mellom lasteskipene M/S General Grot-Rowecki (GGR) og M/S ECE i Den engelske kanal i januar 2006. GGR fikk mindre skader, mens ECE sank slik at skipet og lasten gikk tapt. Totalt utgjorde dette for ECE et tap på 92 millioner norske kroner.¹⁶²

Eierne og bare-boatbefrakteren¹⁶³ til ECE fremsatte sammen med sin assurandør i 2007 arrestkrav mot GGR ved Sunnmøre tingrett, da skipet lå til kai i dette domsdistrikt. Tingretten avsa kjennelse uten forutgående muntlig forhandling, som gikk ut på at arrest ble tatt i skipet.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Se «Høyesterets begrundelse og resultat», femte avsnitt.

¹⁶¹ Nordiske Domme 2007 s. 370 Høyesteretts Kjæremålsutvalg.

¹⁶² Spalte 2 i dommen.

¹⁶³ Skipets leietaker.

¹⁶⁴ Spalte 3-5 i dommen.

I et etterfølgende tilsvare ble det fra GGRs side stilt garanti for kravet samt gitt informasjon om at begrensningsfond ville bli opprettet i Frankrike. Som følge av sikkerhetsstillelsen, ble skipet frigitt.¹⁶⁵

Parallelt med saken i Norge hadde eierne av GGR blitt stevnet i Frankrike av ECEs lasteiere, som ønsket erstatning for tapet av last på ECE. Begrensningsfond ble opprettet i Paris kort tid etter at arrest ble tatt i GGR. ECE meldte sitt krav i fondet.¹⁶⁶

Fondet i Frankrike tilsvarte de maksimale begrensningsbeløpene etter 1976-konvensjonen. Som en følge av fondsopprettelsen ble det avsagt kjennelse i Norge som gikk ut på arrestkjennelsen ble endelig opphevet og sikkerheten frigitt.¹⁶⁷

Begrunnelsen for at arresten ble endelig opphevet, var at beslutningen om å opprette fond i Frankrike måtte anerkjennes i Norge i medhold av Luganokonvensjonen, og at opprettelsen følgelig medførte at GGR ikke kunne settes under arrest i Norge.¹⁶⁸

Norge hadde på dette tidspunkt ratifisert endringsprotokollen av 1996, slik at ansvarsgrensene her var høyere enn de franske 1976-beløpene. Norge var imidlertid tilknyttet både 1976-konvensjonen og 1996-protokollen og praktiserte ulike regler avhengig av hvem som var ansvarlig. Kjennelsen ble påkjært til Lagmannsretten, sannsynligvis fordi ECE ønsket erstatningskravet begrenset etter 1996-reglene. Lagmannsretten sluttet seg i det vesentlige til tingrettens kjennelse og stadfestet denne.¹⁶⁹ Saken ble derfor anket videre til Høyesterett, hvor Kjæremålsutvalget tok saken til behandling.

¹⁶⁵ Spalte 7-9 i dommen.

¹⁶⁶ Spalte 10 i dommen.

¹⁶⁷ Spalte 11 i dommen.

¹⁶⁸ Spalte 12 i dommen.

¹⁶⁹ Spalte 13-14 i dommen.

ECE anførte at artikkel 57 (67) i den daværende Luganokonvensjonen kom til anvendelse, siden en artikkel fra professor Erik Røsæg¹⁷⁰ ga uttrykk for at 1976-konvensjonen inneholder anerkjennelsesregler.¹⁷¹ ECE viste også til avgjørelsen i Uno-saken. GGR hevdet det motsatte og viste bl.a. til Selvigs artikkel¹⁷² samt Mærsk-saken.¹⁷³

Kjæremålsutvalget uttalte først at artikkel 13 i Londonkonvensjonen tar sikte på å kanalisere krav i anledning samme skadevoldende handling til ett og samme forum. Siden ECE hadde meldt sitt krav i fondet, medførte konvensjonens artikkel 13 at arresten ikke kunne opprettholdes i GGR.¹⁷⁴

Retten påpekte imidlertid at 1976-reglene ikke kom til anvendelse i saken, ettersom at daværende sjølov § 170 satte som vilkår at den som gjorde begrensningsretten gjeldende selv måtte være hjemmehørende i en 1976-stat.¹⁷⁵ ECEs eier og befrakter var hjemmehørende på Malta og Kypros. Paragraf 170 medførte dermed ikke at det oppstod rettsvirkninger i medhold av sjølovens regler for det franske fondet.¹⁷⁶

Heller ikke sjøloven § 178 som gjaldt 1996-reglene, medførte at arresten måtte oppheves. Daværende sjølovs § 186 ga også for disse reglene anvisning på at fondet måtte være opprettet til fordel for noen som var hjemmehørende i en 1976-stat.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Se Røsæg (2007).

¹⁷¹ Spalte 18 i dommen.

¹⁷² Selvig (2005).

¹⁷³ Spalte 25-26 i dommen.

¹⁷⁴ ECE-saken spalte 32-33.

¹⁷⁵ Jf. også Selvig (2010) side 375.

¹⁷⁶ ECE-saken spalte 34-35.

¹⁷⁷ ECE-saken spalte 36-37.

Siden sjølovens regler ikke ga grunnlag for å oppheve arresten, undersøkte Kjæremålsutvalget om Luganokonvensjonen førte til et annet resultat. Retten påpekte at dersom en avgjørelse måtte anerkjennes i medhold av konvensjonens artikkel 26 (33), måtte den tillegges positiv og negativ rettskraftvirkning i Norge. Retten la til grunn at det var uomtvistet at den franske avgjørelsen om opprettelse av fond medførte at arresten måtte oppheves, hvis avgjørelsen fikk rettskraft i medhold av konvensjonen.¹⁷⁸

Retten påpekte at domsbegrepet i artikkel 25 omfatter «enhver avgjørelse truffet av en domstol i en konvensjonsstat». Domstolen uttalte videre at siden Luganokonvensjonen var en parallellkonvensjon til Brusselkonvensjonen/forordningen, vil avgjørelser rundt tolkningen av disse være en viktig rettskilde.¹⁷⁹

Domstolen viste til den prejudisielle uttalelsen av EF-domstolen i Mærsk-saken som gikk ut på at avgjørelse om opprettelse av fond var en dom i konvensjonens forstand. I medhold av Luganokonvensjonen artikkel 26 (33) måtte den derfor oppnå rettskraft i Norge.¹⁸⁰

Kjæremålsutvalget gikk etter dette over til å drøfte om artikkel 57 (67) i Luganokonvensjonen kom til anvendelse, dvs. om Londonkonvensjonen inneholder regler om jurisdiksjon eller anerkjennelse eller fullbyrdelse av dommer på særskilt avgrensede saksfelter. Retten påpekte at EF-domstolen ikke hadde tatt stilling til spørsmålet, men at dansk Højesteret i Mærsk-saken hadde avgjort at konvensjonen ikke inneholdt slike regler. Retten viste også til *Assi Eurolink*¹⁸¹¹⁸²-saken hvor samme syn ble lagt til grunn som i Mærsk-saken.¹⁸³

¹⁷⁸ ECE-saken spalte 39-40.

¹⁷⁹ ECE-saken spalte 41-42.

¹⁸⁰ ECE-saken spalte 43-44

¹⁸¹ Netherlands Supreme Court, 29.09.2006, LJN: AX3080. Nederlands Høyesterett kom til at svensk avgjørelse om opprettelse av begrensningsfond måtte anerkjennes, og at arrest i Nederland måtte oppheves. Saken bekrefter hovedsakelig samme synspunkt som i Mærsk-avgjørelsen og omtales derfor ikke her.

¹⁸² Se også Kernkamp, Hein (2009).

Retten uttalte at siden norske domstoler forutsettes å tolke konvensjonene likt, måtte dette føre til at Luganokonvensjonen 57 (67) ikke kom til anvendelse. Retten viste også til Selvigs artikkel¹⁸⁴ som bekreftet dette syn.¹⁸⁵ Konklusjonen etter dette var at den franske beslutningen om opprettelse av begrensningsfond måtte anerkjennes, og arresten måtte følgelig oppheves.¹⁸⁶

Retten stilte imidlertid et viktig spørsmål, nemlig om dette medførte en regelkollisjon på sjørettens område. Den påpekte at sjølovens regler ikke medførte at arresten måtte oppheves, og at reglene bevisst var utformet slik av hensyn til de skadelidte.¹⁸⁷ Luganokonvensjonen ga med andre ord motsatt resultat av sjøloven.

Utvalget antok allikevel at sjølovens regler måtte vike for Luganokonvensjonen. Dette ble begrunnet med at Norge var folkerettslig forpliktet til å følge reglene om anerkjennelse av utenlandske avgjørelser. At intern rett la opp til en annen løsning, kunne derfor ikke ha betydning. Konklusjonen i dommen var derfor at den franske avgjørelsen om å opprette fond måtte anerkjennes, og arresten måtte følgelig oppheves.¹⁸⁸

4.6 Oppsummering

I medhold av den gjennomgatte praksis ovenfor, kan det uten tvil konstateres at artikkel 67 i Luganokonvensjonen ikke får anvendelse på 1957- eller 1976-konvensjonen, eller 1996-protokollen.¹⁸⁹ Synspunktet som ble oppstilt i Uno-saken er dermed for lengst forlatt.

¹⁸³ ECE-saken spalte 46-49.

¹⁸⁴ Selvig (2005) side 19-20.

¹⁸⁵ ECE-saken spalte 50.

¹⁸⁶ ECE-saken spalte 51.

¹⁸⁷ ECE-saken spalte 52.

¹⁸⁸ ECE-saken spalte 53.

¹⁸⁹ Jf. Selvig (2010) side 364.

Resultatet av dette er at Luganokonvensjonen regulerer litispendens- og rettskraftsspørsmålene i sjørettslige tvister.

Som det ble fastslått i Mærsk-saken hindrer ikke litispendensregelen i artikkel 27 at særskilt søksmål anlegges i en annen stat uavhengig av et opprettet fond, siden sakene ikke hviler på samme grunnlag. En kreditor kan således få dom ved sitt lokale verneting som går ut på at rederen er ansvarlig for tapet. Han kan deretter kreve denne dommen anerkjent av domstolen hvor fondet er opprettet.¹⁹⁰

Der det anlegges særskilt søksmål etter at fond er opprettet, kan det konstateres at litispendensvirkninger vil oppstå for spørsmålene knyttet til selve retten til ansvarsbegrensning. Domstolen i det særskilte søksmål vil således ikke kunne behandle disse spørsmål, siden saken da vil hvile på samme grunnlag og ha samme tvistegjenstand, jf. artikkel 27.¹⁹¹ Dette følger av EF-domstolens uttalelser i Mærsk-saken.

I praksis kan domstolen i det særskilte søksmål dermed kun behandle spørsmålet om ansvarsgrunnlaget, samt tapsutmålingen.¹⁹² Som EF-domstolen uttalte i Mærsk-saken går det et skille mellom fastsettelse av skyld, og fordeling av fondet – sistnevnte spørsmål vil avhenge av det aktuelle landets begrensningsregler.¹⁹³ Dersom domstolen behandler spørsmål utover det enkelte tap, vil avgjørelsene kunne stride mot hverandre. Det er nettopp dette Luganokonvensjonen skal forhindre.¹⁹⁴

Som EF-domstolen uttalte i Mærsk-saken, inneholder Luganokonvensjonen en regel om konnekse krav i artikkel 28. Denne medfører at de saker som det er gunstig å behandle

¹⁹⁰ Jf. Fisknes s. 114.

¹⁹¹ Jf. Bull, Gyldendal rettsdata kommentar til Luganoloven note 98.

¹⁹² Jf. Selvig (2005) side 33 samt Fisknes side 113.

¹⁹³ Sak C39/02 Mærsk Olie & Gas A/S v Firma M. de Haan en W. de Boer spalte 35.

¹⁹⁴ Jf. Selvig (2005) s. 17.

sammen, kan forenes til pådømmelse hos den domstol som først ble tatt i bruk. Domstolen som får seg forelagt et særskilt søksmål etter at fond er opprettet kan derfor på eget initiativ avvise saken. Et eksempel på dette skjedde i *Happy Fellow*¹⁹⁵-saken, hvor en engelsk domstol avviste et søksmål begrunnet med at fond allerede var opprettet i Frankrike.

Siden regelen er *diskresjonær* for domstolen, vil den ikke medføre noen absolutt rettsvirkning for kreditor. Det kan allikevel ikke utelukkes at domstoler vil være tilbakeholdne med å behandle krav når fond er opprettet i fremmede stater. Regelen vil dermed i praksis medføre litispendens i flere tilfeller.

Risikoen ved å anlegge søksmål uavhengig av fondet er at preklusjonsreglene fortsatt vil gjelde.¹⁹⁶ Siden det følger av artikkel 33 jf. 32 at en dom får både positiv og negativ rettskraftvirkning, vil utenlandske avgjørelser binde kreditor på samme måte som en norsk avgjørelse. Ettersom at domsbegrepet i artikkel 32 også omfatter kjennelser, må kreditor respektere både avgjørelsen om å opprette fond i tillegg til dommen som går ut på fordeling av dette.

En domstol som får seg forelagt et selvstendig søksmål etter at fond har blitt fordelt eller avvirket i en annen jurisdiksjon, må derfor avvise kravet som rettskraftig avgjort. Dette skjedde i Mærsk-saken. Samtidig vil en avgjørelse om å opprette fond medføre et prosesshinder som utelukker at kreditor kan ta arrest i rederens eiendeler.

¹⁹⁵ The Happy Fellow [1997].

¹⁹⁶ Jf. Selvig (2005) side 30.

5 Veien videre

I lys av den praksis som har utviklet seg de siste tiår på det sjørettslige område, har det kommet flere viktige avklaringer rundt de internasjonale spørsmål om litispendens og rettskraft. Internasjonal praksis medfører at den norske rettstilstanden på sjørettens område modifiseres kontinuerlig.

Som EF-domstolen uttalte i Mærsk saken, hviler et særskilt erstatningssøksmål ikke på samme grunnlag og har heller ikke samme tvistegjenstand som et begrensningssøksmål. Dette innebærer at der fond er opprettet i en stat, vil litispendensvirkninger ikke hindre at ansvarsgrunnlag konstateres ved en annen domstol.

I 2008 ble det nedsatt et utvalg som skulle undersøke virkningene av Brüsselforordningen og anbefale revisjoner. Av denne rapporten, fremgår det at utvalget anbefaler en løsning basert på *vis attractiva limitationis* for de sjørettslige skadeoppgjør, dvs. en ansvarsbegrensningsprosess som «tiltrekker seg» krav begrensningen gjelder. En slik løsning innebærer at litispendens oppstår også for de særskilte erstatningssøksmålene, slik at alle kravene må reises ved domstolen hvor fondet er opprettet. Regelen vil tilsvare den litispendensvirkning som oppstår i Norge i medhold av sjøloven § 177.

Ifølge utvalget slipper fondsdømstolen med en slik løsning, å utsette distribusjonen av fondet til alle de særskilte kravene er pådømt. Utvalget anbefaler derfor at det lages en særskilt litispendensregel for maritime saker som omhandler begrensningsspørsmål.¹⁹⁷

Med en slik ordning unngås det at kreditor ignorerer det opprettede fond og anlegger søksmål ved en annen domstol. I Mærsk-saken førte dette til at kravet ble prekludert i sin helhet. Siden mange stater fortsatt gir adgang til fondsopprettelse før kreditor tar ut

¹⁹⁷ Hess(2008) side 73.

søksmål mot rederen, er det en fordel at det da oppstår litispendens for øvrige søksmål. I så fall unngås det at kreditorene anlegger særskilte søksmål i håp om høyere dekning i 1976- eller 1996-stater. Den regelforvirring som oppstod i Mærsk-saken omkring litispendens og rettskraft minimeres dermed med en eventuell ny regel.¹⁹⁸¹⁹⁹ At alle krav pådømmes etter samme rettsregler gir også den endelige dommen *moralsk kredibilitet*, siden skadelidende etter en skipsulykke utgjør en solidarisk gruppe mennesker med felles interesser.²⁰⁰

Den internasjonale rettspraksis har også hatt betydning i forhold til rettsvirkningene i sjølovens § 178 nr. 3. Tidligere hadde norske domstoler *diskresjonær* kompetanse til å avgjøre hvorvidt et utenlandsk globalbegrensningsfond skulle oppnå rettsvirkninger i Norge. I medhold av Luganokonvensjonen artikkel 33 er domstolene per i dag forpliktet til å anerkjenne en avgjørelse om opprettelse av fond, uavhengig av fondets beløpsmessige størrelse. Kreditorene blir dermed effektivt avskåret fra å kreve ytterligere sikkerhet. Resultatet er altså at Luganokonvensjonens artikkel 33 har konsumert sjølovens § 178 nr. 3 fullstendig.

Artikkel 33 medfører også at en norsk domstol må respektere domsavgjørelser som går ut på fordeling av utenlandske fond, uten å ta hensyn til om rettsreglene avgjørelsen er basert på, avviker fra den løsning som norske rettsregler angir.

Rettskraftreglene gir opphav til bekymringer. *Forum shopping* er fremdeles et problem i de internasjonale skadeoppgjør. Ettersom at domstolene ikke lenger har kompetanse til å vurdere hvorvidt et utenlandsk fond tjener som tilstrekkelig dekning for et krav, vil dette i mange tilfeller gå ut over kreditorer som får dårligere dekning for sine krav enn de ellers ville ha gjort etter sjølovens regler. Ved endring i sjølovens § 182 tredje ledd ble det tydeliggjort at de absolutte rettsvirkninger i § 178 kun skulle gjelde der fond ble opprettet i

¹⁹⁸ Hess(2008) side 73.

¹⁹⁹ Jf. også Griggs (2005) side 86.

²⁰⁰ Hess(2008) side 73.

en stat som hadde ratifisert 1996-protokollen. Luganokonvensjonen medfører at rettsvirkningene blir absolutte uavhengig av hvilken begrensningskonvensjon fondet baseres på.²⁰¹

Utenlandske regler om fondsopprettelse har etter dette fått innpass via en «bakdør» som innebærer at reglene får direkte betydning for norske rettssubjekter. Selvig²⁰² påpeker flere forskjeller mellom konvensjonene. En signifikant forskjell er at et fond opprettet i medhold av 1957-konvensjonen også skal dekke skader ved oljesøl, i motsetning til et 1976-fond. Slike skader er ofte omfattende og vil derfor «spise opp» en stor andel av fondet.

En annen viktig forskjell er at 1957-konvensjonen tillater at en begrensningsberettiget oppretter fond før rettslige skritt er tatt i anledning kravet. Redere med tilknytning til denne eldre konvensjon kan dermed ha klare fordeler av å opprette fond i en 1957-stat. Der reglene ellers tilsier at det er gunstig å opprette fond i en slik stat, vil rederen nye godt av de lave begrensningssatsene.

Det faktum at Luganokonvensjonens artikkel 67 ikke får anvendelse på londonkonvensjonene, kan potensielt medføre at den norske stat misligholder sine forpliktelser i forhold til Londonkonvensjonen. Dersom en kreditor fra et land som er utenfor Brüsselregimet (men avtalepart til 1996-protokollens system) tar ut stevning ved en norsk domstol mot en begrensningsberettiget, er meningen etter sjøloven § 178 nr. 3 at eventuelle utenlandske fond skal oppnå rettsvirkninger kun der fondet er tilstrekkelig stort til å dekke de krav som er reist. I praksis avskjæres denne kompetanse siden domstolen forpliktes etter Luganokonvensjonen.

Luganokonvensjonen medfører nettopp at domstolen må respektere fondet uavhengig av dets størrelse og hvilke regler som gjelder ved fondets verneting. Om dette utgjør et direkte

²⁰¹ Jf. Selvig (2010) side 374.

²⁰² Selvig (2005) side 9-10.

brudd på Londonkonvensjonens regler er ikke gitt, men Norge bryter helt klart med Londonkonvensjonens system. Dette gjør at den norske stat risikerer å bli dømt for traktatbrudd.²⁰³

²⁰³ Jf. Selvig (2005) side 38.

6 Litteraturliste

Lover

1893	Lov om Sjøfarten af 20. Juli 1893.
1979	Lov om foreldelse av fordringer (foreldelsesloven) av 18. mai 1979
1992	Lov om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdsloven) av 26. juni 1992.
1994	Lov om sjøfarten (sjøloven) av 24. juni 1994.
2000	Lov om endringer i lov av 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) og om samtykke til ratifikasjon av 1996-endringsprotokollen til Konvensjon om begrensning av ansvaret for sjørettslige krav 1976.
2005	Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005.
2009	Lov om endringer i lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) mv. av 12. juni 2009.

Forarbeider

- NOU 1980: 55 *Begrensning av rederansvaret. Passasjerbefordring.*
- Ot. prp. nr. 32 (1982-1983) *Om lov om endringer i lov 20. juli 1893 nr. 1 om sjøfarten m.m.*
- Innst. O. nr. 58 (1982-1983) *Innstilling fra justiskomiteén om lov om endringer i lov 20. juli 1893 nr. 1 om sjøfarten m.m.*
- Ot. prp. nr. 90 (1998-1999). *Om lov om endringer i lov av 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) og om samtykke til ratifikasjon av 1996-endringsprotokollen til Konvensjon om begrensning av ansvaret for sjørettslige krav 1976.*

Rettspraksis

Rocknes-saken	Nordiske Domme 2006 s. 248 Gulating Lagmannsrett
---------------	--

Uno-saken	Nordiske Domme 2005 s. 484 Sjø- og Handelsretten i København
Mærsk-saken	Nordiske Domme 1998 s. 135 Vestre Landsret Sak C-39/02 Mærsk Olie & Gas A/S v Firma M. de Haan en W. de Boer Nordiske Domme 2005 s. 631 Danmarks Højesteret
ECE-saken	Nordiske Domme 2007 s. 370 Høyesteretts kjæremålsutvalg
Tatry-saken	Sak C-406/92 Tatry v Maciej Rataj
Happy-Fellow	The «Happy Fellow» [1996] Lloyd's Law Reports [1997] Vol. 1 side 130.
Darfur-saken	Blue Nile Shipping Company LTD and another v. Iguana Shipping And Finance and others [2004] Lloyd's Law Reports [2004] Vol. 2 side 469.
Assi-Eurolink	B&N Nordsjöfrakt AB og Northseas Shipping AB v. Westereems B.V, Netherlands Supreme Court, 29.09.2006, Saksnummer AX3080.

Litteratur

- Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull *Sjørett* 7. utg. Oslo, 2010.
- Lødrup, Peter *Lærebok i erstatningsrett* 6. utg. Oslo, 2011.
- Pålsson, Lennart *Brysselkonventionen, Luganokonventionen och Bryssel 1-forordningen* 1. utg. Stockholm, 2002.
- Pålsson, Lennart *Brysselkonventionen, Luganokonventionen och Bryssel 1-forordningen* 2. utg. Lund, 2008.
- Haxthow, Viktor *Sjølovene* 27. utg. Oslo, 2007.

- Gisle, Jon *Jusleksikon* 3. utg. Oslo, 2007.
- Griggs, Patrick, Richard Williams og Jeremy Farr *Limitation of Liability for Maritime Claims* 4.utg. London, 2005.
- Rognlien, Stein *Luganokonvensjonen Norsk kommentarutgave Internasjonal domsmyndighet i sivile saker*. Oslo, 1993.
- Robberstad, Anne *Rettskraft*. Oslo, 2005.
- Hov, Jo *Rettergang I-III*. Oslo, 2010.
- Hess, Burkhard, Thomas Pfeiffer og Peter Schlosser *The Brussels I Regulation 44/2001 Application and Enforcement in the EU*. Heidelberg, 2008.

Traktater

Brusselkonvensjonen av 1924	International Convention for the Unification of Certain Rules of Law relating to Bills of Lading ("Hague Rules"), and Protocol of Signature, Brussels 25. August 1924.
Brusselkonvensjonen av 1957	International Convention relating to the Limitation of the Liability of Owners of Sea-Going Ships, and Protocol of Signature, Brussels 10. October 1957.
Londonkonvensjonen av 1976	Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims, London 19. November 1976
Endringsprotokollen av 1996 til Londonkonvensjonen av 1976	Protocol of 1996 to amend the Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims of 19 November 1976, London 2 May 1996

HNS-konvensjonen	The International Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Hazardous and Noxious Substances by Sea, 1996
Oljesølkonvensjonen	International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage (CLC)
1992-fondskonvensjonen	International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage (FUND)
Bunkerskonvensjonen	International Convention on Civil Liability for Bunker Oil Pollution Damage (BUNKER)
Brüsselkonvensjonen av 1968	Convention of 27 September 1968 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters
Luganokonvensjonen av 1988	Convention of 16 September 1988 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters
Luganokonvensjonen av 2007	Convention of 31 October 2007 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters
Brüsselforordningen av 2001	Council Regulation (EC) No 44/2001 of

22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters.

Artikler og artikkelserier

Selvig, Erling m. fl. *The Lugano Convention and Limitation of Shipowners' Liability*. Oslo, 2005. (Scandinavian institute of maritime law yearbook, SIMPLY, nr. 335/2005).

Røsæg, Erik. *Lovvalgs- og jurisdiksjonsbestemmelsene i nyere ansvarskonvensjoner*. Finland, 2007(Scandinavian institute of maritime law, artikkelserien MarIus nr. 353 side 229 flg.).

Nesterowicz, Anna M. *Lis Pendens by Convention: Concurrent Application of the International Convention Relating to the Limitation of the Liability of Owners of Sea-Going Ships (1957) and the EC Brussels Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial matters (1968)*. *Mærsk Olie & Gas A/S v. Firma M. de Haan en W. de Boer*. January 2005. (Journal of Maritime Law & Commerce, Vol. 36, No. 1)

Fisknes, Tonje *Luganokonvensjonen og dens betydning i sjørettslige tvister*. Oslo, 1991 (Tidsskriftet MarIus, bind-/heftenr 182, 1991).

Philip, Allan *Litis pendens, retlig interesse og forum non conveniens*. Otta, 1988 (Lov, dom og bok, festskrift til Sjur Brækhus 19. juni 1988).

Pålsson, Lennart *Lis Pendens under the Brussels and Lugano Conventions*. Göteborg, 1997(Festskrift til Stig Strömholm, del II).

Selvig, Erling *Limitation of shipowners' liability and forum shopping in EU/EEA states*. Oslo, 2010 (Scandinavian institute of maritime law yearbook, SIMPLY, nr. 400/2010).

Nettdokumenter

International Monetary Fund. *Currency units per SDR for October 2013*.

http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_mth.aspx?SelectDate=2013-10-31&reportType=CVSDR

[Sisert 12.10.2013]

Justis- og beredskapsdepartementet. *Luganokonvensjonen 2007*. Oslo, 2004.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/Internasjonalt_justissamarbeid/europeisk_justissamarbeid/luganokonvensjonen.html?id=417248#

[Sisert 1.11.2013]

Bull, Henrik. *Kommentar til Luganolovent* (1993). I: norsk lovkommentar nettversjon [Sisert fra Gyldendal Rettsdata 01.11.2013].

Bull, Henrik. *Kommentar til Luganokonvensjonen* (2005). I: norsk lovkommentar nettversjon [Sisert fra Gyldendal Rettsdata 11.11.2013]. Luganokonvensjonen er vedlegg til tvisteloven.

Falkanger, Thor og Camilla Bråfelt. *Kommentar til Sjølovent* (2012). I: norsk lovkommentar nettversjon [Sisert fra Gyldendal Rettsdata 05.11.2013].

Matson, Katie Smith. *Comparison of shipowners' limitation of liability schemes. Lloyd's maritime training programme*. Seattle, 2001.

http://www.lanepowell.com/wp-content/uploads/2009/04/matsonk_002.pdf.

[Sisert 11.11.2013].

Kernkamp, Hein. *Dutch Case Law – B&N Nordsjöfrakt et alie v. Westereems*. Nederland, 2009. <http://www.kernkamp.nl/case-law/2009/05/bn-nordsjofrakt-et-alia-v-westereems/>. [Sitert 15.11.2013]

Leissner, Anders. *The Swedish Club obtains landmark limitation fund ruling*. Göteborg, 2007. <http://www.swedishclub.com/upload/18/letter1-07.pdf> (PDF-versjon, side 4. [Sitert 15.11.2013]

Personlige meddelelser

Røsæg, Erik. E-post. 7.november 2013.

Enkelte av kildene har tjent som støtte uten at det er henvist til dem direkte i oppgaven.